

Katja Peisalo

"MUT SILTI EI KANNATA LOPETTA YRITTÄMÄSTÄ"

Lastensuojelun työntekijöiden kokemuksia
kannabista käyttävien nuorten auttamisesta

Opinnäytetyö

Humanistisen alan ammattikorkeakoulututkinto

Yhteisöpedagogikoulutus

2022

Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu

Tutkintonimike	Yhteisöpedagogi
Tekijä	Katja Peisalo
Työn nimi	"Mut silti ei kannata lopettaa yrittämästä" Lastensuojelun työntekijöiden kokemuksia kannabista käyttävien nuorten auttamisesta
Toimeksiantaja	Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymä PHHYKY
Vuosi	2022
Sivut	43 sivua, liitteitä 1 sivu
Työn ohjaaja	Laura Hokkanen

TIIVISTELMÄ

Tämä opinnäytetyö on laadullinen tutkimus ja sen tarkoituksena on kartoittaa Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymän PHHYKY:n lastensuojelun työntekijöiden kokemuksia kannabista käyttävien nuorten auttamisesta. Kannabiksen käytön lisääntyminen näkyy myös lastensuojelussa, mutta on harvoin, jos koskaan, ainoa syy lastensuojelun asiakkuuteen. Työssä pyritään selvittämään työntekijöiden näkemyksiä siitä, millä keinoilla ja menetelmillä on pystytty puuttumaan nuoren päihteiden käyttöön ja mitä kehitysehdotuksia työntekijät nostavat esiin.

Opinnäytetyö toteutettiin perehtymällä ehkäisevän ja korjaavan päihdetyön periaatteisiin, niihin liittyviin strategioihin ja toimintaohjelmiin sekä lainsäädäntöön. Aineistoa kerättiin ryhmämuotoisella teemahaastattelulla sekä teoriatiedon pohjalta laadittujen kysymysten avulla. Haastateltavat olivat PHHYKY:n lastensuojelun eri ammattinimikkeillä (sosiaalityöntekijä, sosiaaliohjaaja ja perhetyöntekijä) työskenteleviä asiantuntijoita. Haastattelu toteutettiin huhtikuussa 2022. Aineisto analysoitiin teemoittelemalla.

Haastattelussa nousi tärkeimpinä teemoina esiin suhdeperusteinen työ, tiedon ja koulutuksen merkitys, nuorille suunnattujen palveluiden tarve sekä perheiden kokonaisvaltainen tukeminen. Haluttu muutos nähtiin mahdollisena vain hyvässä vuorovaikutussuhteessa ja yhteistyössä koko perheen kanssa. Tähän PHHYKY:n lastensuojelussa käytettävä systeeminen työote tuntuu vastaavan hyvin ja on toisaalta ammattilaisten ydinosaamista. Vaikka työntekijöillä on paljon osaamista, keskustelun pohjaksi kaivattiin lisää monipuolista tietoa. Tietoa ja neutraalia asennetta haluttiin lisää myös vanhemmille ja yhteistyökumppaneille. Nuorille suunnattujen päihdepalveluiden puute näkyy haastateltavien työssä ja niitä kaivattiin lisää esimerkiksi kokemusasiantuntijoita hyödyntämällä. Toiminnan kehittämisellä voitaisiin edistää nuorten päihteiden käytön lopettamista tai ainakin vähentämistä. Tutkimuksen tuloksista voi parhaimmillaan hyötyä paitsi työn tilaaja, myös muu julkinen sektori, yksityiset palveluntarjoajat, opiskelijat ja muut aiheesta kiinnostuneet.

Asiasanat: lastensuojelu, avohuolto, päihteet, kannabis, päihdetyö

Degree title	Bachelor of Humanities
Author	Katja Peisalo
Thesis title	"But you still shouldn't stop trying" Child welfare workers' experiences of helping young people who use cannabis
Commissioned by	Päijät-Häme welfare area
Time	2022
Pages	43 pages, 1 page of appendice
Supervisor	Laura Hokkanen

ABSTRACT

This thesis is a qualitative study and its purpose is to find out what kind of experiences child welfare workers in the Päijät-Häme welfare area (PHHYKY) have in helping young people who use cannabis. The increase in the use of cannabis can also be seen in child welfare services but is rarely, if ever the only reason why someone becomes a client of child welfare services. Objective of this thesis is to find out the employees' views on what means and methods have been used to intervene in young people's substance abuse and what more is possibly needed.

The thesis was conducted by getting familiar with the principles of preventive and corrective substance abuse work, related strategies and action programs, as well as legislation. The material was collected by a themed group interview with questions based on theoretical knowledge. The interviewees were experts who work in PHHYKY's child welfare services with different professional titles (social worker, social advisor and family worker). The interview was made in April 2022. The data was analyzed by using a thematic method.

The most important themes in the interview were relationship work, the importance of expertise and education, the need for youth-oriented services and comprehensive support for families. Desired change was seen as possible only in good interaction and cooperation with the whole family. The systemic approach used in PHHYKY child welfare seems to correspond well to this and is essentially the core competence of professionals. Although the employees have a lot of know-how, more versatile factual information was needed as a basis for the discussion. More information and a neutral attitude was also needed for parents and cooperation partners. The lack of substance abuse services for young people was seen in the work of the interviewees. More of them would be needed, for example by utilizing young people who have experience of child welfare services. By developing the services we could help to stop or at least reduce the use of substances by young people. The results of the study can benefit not only the commissioner of the work, but also other public sector actors, private service providers, students and others interested in the subject.

Keywords: child welfare, non-institutional care, substances, cannabis, substance abuse services

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
2	TUTKIMUKSEN TAUSTAA	6
2.1	Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymä ja systeminen työote	6
2.2	Nuoret ja päihteet	7
2.3	Kannabis.....	10
3	EHKÄISEVÄ JA KORJAAVA PÄIHDETYÖ	11
3.1	Ehkäisevän päihdetyön periaatteet ja lainsäädäntö.....	11
3.1.1	Toimenpideohjelmat	12
3.1.2	Ehkäisevän päihdetyön laatukriteerit	13
3.2	Korjaavan päihdetyön periaatteet ja lainsäädäntö	15
3.2.1	Päihdepalvelujen laatusuositukset.....	16
3.2.2	Päihde- ja riippuvuusstrategia.....	18
3.2.3	Päihdehoito ja huumehaittojen ehkäisy.....	20
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	22
4.1	Tutkimuksen kohdejoukko ja tutkimustehtävä	22
4.2	Tutkimusmenetelmä ja aineiston analyysitapa	23
5	TYÖNTEKIJÖIDEN HYVÄT KÄYTÄNTEET	25
5.1	Suhdeperusteisuus	25
5.2	Tietoa ja koulutusta.....	29
5.3	Nuorten omat palvelut.....	31
5.4	Perherakenteiden tukeminen.....	33
6	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	35
	LÄHTEET.....	40
	LIITTEET	

Liite 1. Haastattelukysymykset

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni aihe sai alkunsa omista kokemuksistani sekä päihde- ja mielenterveyshyönteystyön kurssiin liittyvän tehtävän tekemisestä. Haastattelin tuolloin PHHYKY:n lastensuojelun työntekijöitä ja eräs heistä kuvaili kannabiksen käytön olevan menetetty taistelu. Siltä itsestäni on usein työssäni lastensuojelun perhetyöntekijänä tuntunut. Tuntuu usein turhauttavalta yrittää motivoida nuorta kannabiksen ja ylipäätään päihteiden käytön lopettamiseen, kun nuoren kokemus on, että "se on ainoa kiva asia mun elämässä" ja kannabiksen polttelu on aloitettu jo 12-vuotiaana.

Tarkoitukseni on tutkia ja kartoittaa PHHYKY:n lastensuojelun avo-, sijais- ja jälkihuollon työntekijöiden kokemuksia kannabista käyttävien nuorten auttamistyössä ja koota toimiviksi koettuja tapoja työskennellä nuorten päihteiden käytön katkaisemiseksi avohuollon tukitoimien avulla. Rajasin työn koskemaan vain avohuollon asiakkaita. Avohuollossa ei voi käyttää rajoitustoimenpiteitä ja työskentely perustuu pääsääntöisesti vapaaehtoisuuteen, jolloin työskentely on ennen kaikkea keskustelua ja motivointia. Mielenkiinnon kohteena on nimenomaan kannabista käyttävät nuoret, koska sen käyttö on Kouluterveyskyselyjen mukaan yleistynyt: kannabiksen käyttö on varsinkin kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisilla lisääntynyt ja sen käyttöön suhtaudutaan entistä sallivammin. Aihe on ajankohtainen, sillä mediassa käydään keskustelua kannabiksen laillistamisesta ja dekriminallisoinnista. Samaan aikaan myös aikuisten kannabiksen käyttö on lisääntynyt.

Opinnäytetyön tarkoitus on tuottaa tietoa, mikä koetaan toimivaksi ja mikä haasteelliseksi: mitkä ovat työtä ja sen onnistumista edistäviä ja mitkä estäviä tekijöitä. Tavoitteena on tulosten perusteella tuoda esiin toimivia käytäntöjä ja myös kehittämisideoita työn tueksi. Tällöin pystymme toivottavasti paremmin auttamaan nuoria kannabiksen käytön lopettamisessa.

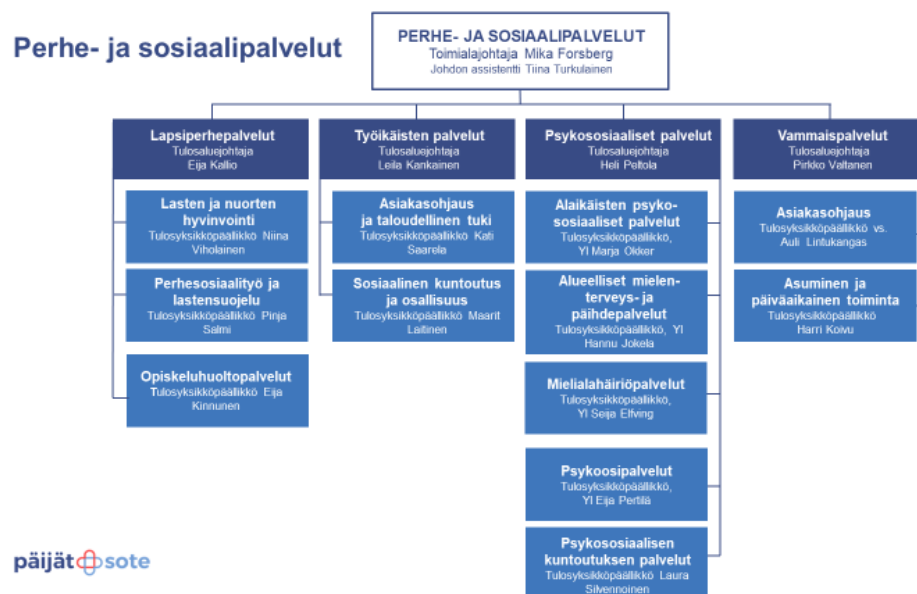
Opinnäytetyössä esitellään taustaorganisaatio PHHYKY ja systeeminen työote, taustoitetaan nuorten päihteiden käyttöä ja selvitetään, mitä kannabis ylipäätään on. Seuraavaksi paneudutaan ehkäisevään ja korjaavaan päihdetyö-

hön lainsäädännön, erilaisten strategioiden ja toimintaohjelmien sekä laatukriteerien avulla. Tutkimusmenetelmänä käytin ryhmähaastattelua. Haastattelin PHHYKYn lastensuojelun avo-, sijais- ja jälkihuollossa eri ammattinimikkeillä (sosiaalityöntekijä, sosiaaliohjaaja ja perhetyöntekijä) työskenteleviä työntekijöitä.

2 TUTKIMUKSEN TAUSTAA

2.1 Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymä ja systeeminen työote

Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymä (PHHYKY) aloitti toimintansa 1.1.2017 ja on 12:n päijäthämäläisen kunnan omistama julkinen organisaatio, joka tuottaa omistajakuntien sosiaali-, terveys- ja ympäristöterveyspalvelut. Omistajakuntia ovat Asikkala, Hartola, Heinola, Hollola, Iitti, Kärkölä, Lahti, Myrskylä, Orimattila, Padasjoki, Pukkila ja Sysmä. Palveluita tuotetaan noin 212 000 asukkaalle ja työntekijöitä yhtymässä on noin 7000. PHHYKY:n organisaatio jakaantuu viiteen toimialaan: Terveys- ja sairaanhoitopalvelut, Ikääntyneiden palvelut ja kuntoutus, Perhe- ja sosiaalipalvelut, Yhtymäpalvelut sekä Ympäristöterveyskeskus. Lisäksi yhtymässä on yksi liikelaitos, Sosiaalialan osaamiskeskus Verso. (Päijät-Sote s.a.)

Kuva 1. Perhe- ja sosiaalipalvelut, organisaatio (Kallio 2022)

Perhe- ja sosiaalipalvelujen (kuva 1) toimialoja ovat lapsiperhepalvelut, työikäisten palvelut, vammaispalvelut ja psykososiaaliset palvelut. Lastensuojelu

on osa lapsiperhepalveluita, joihin kuuluu myös lasten ja nuorten hyvinvointipalvelut sekä perhesosiaalityö ja opiskelijapalvelut 1.1.2023 alkaen. Lastensuojelussa on alueelliset tiimit, jotka tekevät lastensuojelun avo-, sijais- ja jälkihuoltotyötä. Sosiaalityöntekijöitä, sosiaaliohjaajia ja perhetyöntekijöitä työskentelee kolmessa alueellisessa tiimissä, jotka on jaettu pienempiin, systeemiin tiimeihin. Systeemiin viikkokokouksiin osallistuu myös perheterapeutti. (Kallio 2022.)

PHHYKYn lastensuojelussa työskennellään systemisellä työotteella. Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelmassa (LAPE) on mallinnettu, koulutettu ja jalautettu systemistä työotetta vuodesta 2016 lähtien. Lastensuojelun sosiaalityötä kehitetään monialaiseksi ja suhdeperusteiseen suuntaan. Malli pohjautuu Lontoossa kehitettyyn malliin ja siitä on luotu suomalainen systeminen lastensuojelun toimintamalli. Mallin keskeisiä periaatteita ovat lapsilähtöisyys ja systemisyys, suhdeperusteisuus ja perheterapeuttinen ymmärrys, asiakkaan kohtaaminen ja osallisuus sekä yhdessä jaetut arvot ja mallia tukevat organisaatorakenteet ja yhteensovittava johtaminen. (Lahtinen ym. 2017, 4.) PHHYKYn lastensuojelussa pilotoitiin mallia kevästä 2019 alkaen. Loput työntekijät koulutettiin mallin saloihin keväällä 2020 ja työskentely mallin mukaisissa systemisissä tiimeissä aloitettiin osin jo koulutusten aikana. (Olenius 2022.)

2.2 Nuoret ja päihteet

Suomalaisten nuorten raittius on lisääntynyt ja tupakointi vähentynyt. Myös nuuskan käyttö on vähentynyt, mutta vain poikien osalta, sillä tytöillä käyttö on lisääntynyt. Aiemmin humalajuominen on vähentynyt, mutta nyt väheneminen on pysähtynyt. Erityisesti pojilla kannabiksen käyttö on lisääntynyt, kun muiden huumeiden käyttö on pysynyt jokseenkin samalla tasolla. (Raitasalo & Härkönen 2019, 1.)

Aallon ym. (2018, 11–12) mukaan huumeiden ja etenkin kannabiksen käyttö on Suomessa lisääntynyt 2000 luvun alusta lähtien ja kannabis on huumausaineista käytetyin. Vuonna 2018 tehdyn huume-kyselyn mukaan lähes 25 % suomalaisista aikuisista on joskus käyttänyt kannabista (Karjalainen 2020, 19). Myös maailmanlaajuisesti kannabis on käytetyin huumausaine (World Drug

Report 2020). Eurooppalainen koululaistutkimus nuorten päihteiden käytöstä, ESPAD (Raitasalo & Härkönen 2019, 1) ja Kouluterveyskysely (THL 2021) kertovat samaa nuorten osalta.

Jätevesitutkimuksissa ei Suomessa tutkita kannabiksen käyttöä, koska käyttöä ei voida luotettavasti arvioida jätevesistä (Kerkelä 2019). Suomalaiset ja osin myös kansainväliset tutkijat eivät tämänhetkisen tutkimustiedon valossa pidä kannabiksen tutkimustuloksia riittävän luotettavina ja toistettavina (Gunnar 2022). Muualla Euroopassa käyttöä on kuitenkin tutkittu ja suurimmat jäämät löytyivät Kroatian, Espanjan, Alankomaiden ja Slovenian kaupungeista. Raportin mukaan kannabista käytti noin 22,1 miljoonaa ihmistä ja käyttö pysyi kohtalaisen tasaisena myös COVID-pandemian aikana. (EMCDDA 2022.)

Päijät-Hämeen hyvinvointialueen nuorten päihteiden ja varsinkin kannabiksen käyttö on Kouluterveyskyselyn (THL 2021) mukaan linjassa ESPAD-tutkimuksen tulosten kanssa: Kouluterveyskyselyn perusteella kannabis on nuorten käyttämistä huumeista suosituin ja useimmiten ensimmäinen huume, jota nuoret kokeilevat. Kannabista ainakin kerran kokeilleiden ja laittomia huumeita ainakin kerran kokeilleiden prosenttiosuudet ovat likimain samat. Tämä viittaa siihen, että ensimmäinen huumeekokeilu tehdään nimenomaan kannabiksella. Kouluterveyskyselyn tuloksia voi tarkastella kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisten, lukion 1. ja 2. vuoden sekä ammatillisen oppilaitoksen opiskelijoiden kohdalla erikseen. Kannabiksen käytöstä kysytään seuraavilla väittämillä:

- kokeillut kannabista ainakin kerran
- kokeillut kannabista vähintään kaksi kertaa
- käyttänyt kannabista viimeisten 30 päivän aikana
- hyväksyy ikäisillään marihuanan (kannabiksen) polttamisen.

Lukiolaisten ja ammatillisessa oppilaitoksessa opiskelevien kannabiksen kokeilu ja käyttö ovat edellisestä, vuonna 2019, tehdystä tutkimuksesta laske-neet kaikissa kokeiluun ja käyttöön liittyvissä kysymyksissä. (THL 2021.) Toi-saalta nuoret eivät ole koronapandemian aikana päässeet kokoontumaan sa-malla tavoin kuin aiemmin ja se on voinut vaikuttaa myös nuorten päihteiden käyttöön (Hämäläinen 2021). Sen sijaan kahdeksas ja yhdeksäsluokkalaisten kokeilut ja käyttö ovat lisääntyneet noin prosentin verran aiemmasta (THL 2021).

Monet nuoret uskovat, ettei kannabiksen käyttöön liity riskejä tai riskit ovat vähäisiä. Kannabista on helppo hankkia ja sen käyttö on yleisempää niillä nuorilla, jotka juovat säännöllisesti itsensä humalaan ja joiden kotona nuorten alkoholin käyttöön suhtaudutaan sallivammin. (Nuortenlinkki 2018.) Kannabista ei käytetä alkoholin sijaan, vaan sen rinnalla ja muita laittomia huumeita käytetään varsin vähän (Raitasalo & Härkönen 2019, 7). Nuorten päihteiden käytölle ei ole yhdenlaista selitysmallia. Päihteiden käyttö voi olla esimerkiksi kappinaa auktoriteetteja vastaan tai jonkinlainen siirtymäriitti aikuisuuteen. Ihmiset ovat aina halunneet päihtyä, eivätkä nuoret tee asiassa poikkeusta ja syitä on monia. Yksi käyttää päihteitä hauskanpitoon, toinen suruun, ahdistukseen tai tylsyyden karkottamiseen. Moni nuori kokee uusille ihmisille puhumisen helpompana, kun on päihtynyt. Päihtyneenä moni tuntee kuuluvansa kaveriporukkaan ja myös itsetunto koetaan paremmaksi. Hauskanpito, rohkaisu ja rentoutuminen ovat useimmiten syynä nuoren päihteiden käyttöön. (Nuortenlinkki 2018.)

Simonen (2007, 35–48) on lähestynyt nuorten juomista sosiaalisen ulottuvuuden kautta ja erotti kolmenlaista juomisen sosiaalisuutta: pidäkkeetön sosiaalisuus, tahdikas sosiaalisuus ja yksilökeskeinen sosiaalisuus. Juomisen sosiaalisuuden lajit pätevävät ainakin suuntaa antavasti myös muiden päihteiden käyttöön, toki olisi mielenkiintoista kuulla, kuinka kannabista käyttävät nuoret kuvailisivat omaa käyttöönsä.

Simonen (2007, 34–57) kiinnitti huomiota yksilön ja ryhmän väliseen suhteeseen ja tutki, kuinka yhdessäoloa ohjaavat erilaiset logiikat ja millaisia piirteitä yhdessäolo saa. Pidäkkeettömässä sosiaalisuudessa yksilö sulautuu kannäivään ryhmään, eikä juomisen kontrollilla ole merkitystä. Totutut käyttäytymistavat voi unohtaa ja koheltaminen ja örveltäminen ikään kuin kuuluu asiaan. Tahdikkaassa sosiaalisuudessa pääasia on yhdessäolo ja omaa juomista tarkkaillaan: arjen sääntöjen ja normien ylittäminen ei ole tavoite, pikemminkin se heikentää sosiaalista sidettä. Yksilöllinen sosiaalisuus korostaa yksilöllistä kokemusta, ryhmän kokemus ei ole niinkään tärkeä. Tavoitteena on nautinnollinen kokemus itselle. (Simonen 2007, 34–57.)

Nuorten päihteiden käyttöä voi selittää myös perheolot tai esimerkiksi kiusaamisesta johtuva paha olo. Suurin osa kannabista kokeilleista nuorista ei käytä

ainetta säännöllisesti eikä käyttö aiheuta sen suurempia ongelmia. Toisaalta kannabiksen käyttö on arkipäiväistä: yhä useampi nuori tietää tai tuntee jonkun, joka käyttää tai hänelle on tarjottu sitä. (Aalto ym. 2018, 250–254.)

2.3 Kannabis

Hamppukasvin eri lajikkeet voidaan luokitella päihde-, kuitu- ja öljyhampuksi. Päihdehampusta tehdyistä valmisteista käytetään yleisnimitystä kannabis (*cannabis sativa*), jonka kukinnoista, lehdistä ja muista kasvin osista tehtävää rouhetta kutsutaan marihuanaksi. Hasis puolestaan on hampusta saatava pihkamainen aine, joka usein on puristettu levyiksi tai paloiksi. Kannabiksen vaikuttavia aineita ovat kannabioidit, joita kasvissa on kymmeniä ja joista päihdekäytön kannalta oleellisin on THC. Suomessa kannabis on laitton huume ja sen käyttö ja hallussapito on rangaistavaa (Aalto ym. 2018, 116–118.)

Kannabista on käytetty Intiassa ja Kiinassa lääkekasvina jo nelisen tuhatta vuotta sitten. Sitten aine levisi Lähi-idän ja Afrikan kautta ympäri maailmaa. Euroopassa kannabis on tunnettu noin 2500 vuotta ja sitä on käytetty niin vaatteiden valmistukseen, puhdistautumiseen kuin hautajaisrituaaleissaakin. Lääkekäytön lisäksi roomalaiset tarjosivat vierailleen kannabista ”hyvän tuulen ja tunnelman varmistamiseksi”. Jo Rooman keisariajalla on varoiteltu kannabiksen liikkakäytöstä ja Euroopassa kannabista käytettiin keskiajalla sekä päihteenä että lääkkeenä. Suomeen kannabis on rantautunut 1800-luvulla, jolloin sitä myytiin apteekeissa. Kuitenkin vasta 1900-luvun puolivälistä löytyy viitteitä kannabiksen päihdekäytöstä Suomessa. (Aalto ym. 2018, 20.)

Kannabis vaikuttaa keskushermostoon pääosin lamaavasti. Kannabista käytetään polttamalla ja höyryttämällä, jolloin vaikutus on nopeampi ja kestää joitakin tunteja. Syödyn kannabiksen vaikutus kestää kauemmin ja alkaa hitaammin. Positiivisiksi koettuja rentouttavia vaikutuksia ovat rentoutuminen ja aggressiivisuuden väheneminen. Toisaalta kannabis voi myös piristää, jolloin se aktivoi ajattelua ja voi myös tehdä ihmisestä sosiaalisemman. Kannabis voi lisätä ruokahalua, herkistää aisteja ja muuttaa käsitystä ajasta ja tilasta. Suuria määriä käytettäessä voi tulla lieviä hallusinaatioita. Motorisen koordinaatiokyvyn, reaktionopeuden, työmuistin ja huomiokyvyn heikkeneminen ovat negatiiv-

visiksi koettuja vaikutuksia. Ahdistuneisuuden ja vainoharhaisuuden kokemukset ovat yleisiä. Pelko kontrollin menettämisestä, kuolemanpelko, levottomuus, suun kuivuminen, silmien punoitus, kehon lämpötilan lasku ja verenpaineen sekä sydämen sykkeen nousu voivat myös olla negatiivisiksi koettuja vaikutuksia. Annoskoko, käyttötapa, käytetty valmiste sekä kasvilajike vaikuttavat kannabiksen koettuihin vaikutuksiin. Myös omat kokemukset ja käyttäjän oma herkkyys aineelle vaikuttavat. Cannabis on rasvaliukoinen ja hajoamistuotteen, jota THC:n lisäksi etsitään virtsatestillä, puoliintumisaika vaihtelee. Satunnaisesti kannabista käytävällä cannabis voi näkyä seuloissa 1–3 päivää. Jos ainetta on käytetty usein ja pitkän aikaa, testi voi näyttää positiivista useamman viikon ajan. (A-klinikkasäätiö s.a.)

3 EHKÄISEVÄ JA KORJAAVA PÄIHDETYÖ

3.1 Ehkäisevän päihdetyön periaatteet ja lainsäädäntö

Ehkäisevän päihdetyön tavoitteena on vähentää päihteiden käyttöä ja niiden käytöstä niin käyttäjälle itselleen, kuin muillekin aiheutuneita sosiaalisia, terveydellisiä ja yhteiskunnallisia haittoja (Markkula ym. 2021, 9). Sillanaukee ym. (1996) mukaan ehkäisevä päihdetyö voi kohdistua koko populaatioon (primaaripreventio), riskiryhmiin (sekundaaripreventio) tai päihdeongelmista kärsiviin (tertiaripreventio).

Laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä tuli voimaan vuonna 2015 ja korvasi tuolloin aiemmin voimassa olleen raittiustyölain. Laki velvoittaa julkisen vallan, yhteistyössä yleishyödyllisten järjestöjen kanssa huolehtimaan alkoholin, huumeiden, tupakan ja rahapeliin aiheuttamien haittojen ehkäisystä. Tässä laissa päihteillä tarkoitetaan alkoholin ja huumeiden lisäksi lääkkeitä ja muita päihtymistarkoituksessa käytettyjä aineita. Lain mukaan tieteellinen näyttö, päihteiden käytön ja niistä aiheutuneiden haittojen seuranta sekä hyväksi havaitut käytännöt ovat ehkäisevän päihdetyön peruspilareita. (Laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä 1.12.2015/523, 1.–3., 7 §.)

Päihteiden käytön ehkäisystä, haittojen vähentämisestä, päihdeettömyyden tukemisesta sekä niihin liittyvästä neuvonnasta ja ohjauksesta säädetään myös terveydenhuoltolaissa sekä sosiaalihuoltolaissa. Tavoitteena on ongelmien

varhainen tunnistaminen ja niihin puuttuminen sekä eri toimijoiden välisen yhteistyön sujuminen. Lainsäätäjä korostaa päihteiden käytön vähentämiseksi tehtävää työtä ja niistä johtuvien haittojen ennaltaehkäisyä myös monissa muissa laeissa: ainakin alkoholi-, tupakka-, huumausaine- ja arpajaislaki ottavat kantaa käytön ehkäisemiseen ja esimerkiksi terveyshaittojen vähentämiseen. (Markkula & Viskari 2020, 47–48.)

Suomessa ehkäisevän päihdetyön johtaminen kuuluu sosiaali- ja terveysministeriölle ja kehittämisestä ja ohjauksesta vastaa Terveysten ja hyvinvoinnin laitos yhteistyössä muiden viranomaisten kanssa. Aluehallintovirastot yhdessä muiden viranomaisten ja yhteisöjen kanssa ohjaavat, suunnittelevat ja kehittävät ehkäisevää päihdetyötä omilla alueillaan ja ovat kuntien tukena ehkäisevän päihdetyön toteuttamisessa ja kehittämisessä. Kunnan tehtävänä on huolehtia ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä alueellaan ja sen on nimettävä toimielin, joka vastaa ehkäisevän päihdetyön tehtävistä. Toimielimen tehtäviin kuuluu kunnan päihdeolojen seuranta ja siihen kuuluva tiedotus, tiedon tarjoaminen sekä osaamisen lisääminen ja tukeminen päihdehaittoja ehkäisevässä työssä. Toimielimen tulee myös esittää ja edistää ehkäisevän päihdetyön toimenpiteitä kunnan eri hallinnonaloilla sekä pitää huolta siitä, että kunnan, poliisin, yleishyödyllisten järjestöjen ja muiden toimijoiden toimet ovat yhteensopivia keskenään. (Laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä, 4.–6 §.)

3.1.1 Toimenpideohjelmat

Ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelman tarkoituksena on tukea lain toimeenpanoa. Se on työväline kuntien ja alueiden ehkäisevän päihdetyön työntekijöille, esimiehille ja päättäjille sekä työtä kansallisella tasolla tukeville toimijoille. Sekä lain että toimenpideohjelman tavoitteina on terveyden- ja hyvinvoinnin tasa-arvon edistäminen, ehkäisevän päihdetyön edellytysten varmistaminen ja ennen kaikkea kuntien ja alueiden työn kehittäminen ja tehostaminen. (STM 2015, 5.) Vuonna 2020 toimenpideohjelmalle tehtiin väliarviointi, jossa todettiin toimenpiteiden etenevän pääasiassa tavoitteiden mukaisesti, mutta päihteiden käyttöön ja rahapelaamiseen liittyviä toimia on tehostettava. Väliarvioinnin yhteydessä päivitettiin ohjelman sisältämät kuusi painopistettä,

niille osatavoitteet ja kehittämistoimet. Painopistealueihin (kuva 2) keskittyvällä työllä ehkäisevän päihdetyön uskotaan olevan kattavaa, vaikuttavaa ja kustannustehokasta. (Markkula ym. 2021, 10.)

Kuva 2 Ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelman painopisteet (STM 2015)

Yhtenä painopistealueena on rakenteet, joilla tarkoitetaan esimerkiksi hyvinvointilautakuntaa, ehkäisevän päihdetyön monialaista työryhmää ja koordinaattoria tai yhdyshenkilöä sekä toimintaa ohjaavaa strategiaa, esimerkiksi päihde- ja mielenterveyssuunnitelmaa. Toinen painopistealue on tutkittuun tietoon perustuva tietouden lisääminen ja kolmas puolestaan riskien tunnistaminen ja tuen tarjoaminen varhaisessa vaiheessa. Pakka-toimintamallin käyttöönotto on neljäs painopistealue. Sen tavoitteena on tehostaa ikärajavaltvontaa ja päihtyneelle anniskelukiellon toteutumista koko yhteisön tuella (valvontaviranomaiset, oppilaitokset, kunnan eri hallinnon alat, koti, kaverit jne.). Viides painopistealue on haittojen ehkäisy eri yhteisöissä, esimerkiksi työpaikoilla, varhaiskasvatuksessa ja oppilaitoksissa. Asenteisiin, olosuhteisiin ja toimintatapoihin vaikuttamalla voidaan yhteisöissä vahvistaa suojaavia tekijöitä, ehkäistä haittoja ja vähentää riskitekijöitä. Viimeinen painopistealue keskittyy ammattilaisten osaamiseen ja sen vahvistamiseen; työntekijöillä on oltava riittävästi tutkimukseen perustuvaa tietoa toimivista menetelmistä sekä kykyä ja mahdollisuus hyödyntää erilaisia materiaaleja ja koulutuksia työnsä tueksi. (Markkula ym. 2021, 18–64.)

3.1.2 Ehkäisevän päihdetyön laatukriteerit

Suomessa on määritelty laatusuosituksat ehkäisevälle päihdetyölle ja peruseriaatteen ehkäisevän päihdetyön suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin on

kuvattu Laatutähti-työkalun avulla. Ensimmäisen kerran se esiteltiin vuonna 2006 ja päivitetty versio tehtiin viimeksi 2013. Laatutähti-työkalu toi alalle tutkustietoon perustuvaa yhteistä ymmärrystä aiheesta ja se auttaa hahmottamaan ehkäisevän päihdetyön kokonaisuutta. Tähten ytimessä on kaksi tehtävää, jotka on pidettävä mielessä koko prosessin ajan: A. tasapainoinen kokonaisuus ja B. seuranta ja arviointi (kuva 3).

Kuva 3. Laatutähti (Soikkeli & Warsell 2013)

Laatutähden sakarat kiinnittävät huomion kaikkiin työskentelyn osa-alueisiin. Ensimmäinen sakara kertoo työn perustuvan tutkittuun tietoon ja käytännön kokemuksiin hiljaista tietoa hyödyntäen ja eettiset periaatteet huomioiden. Toisessa sakarassa pohditaan työn kohdentamista: kohderyhmä ym. ovat oikein valittuja ja tavoitteet asetetaan ja menetelmät valitaan niiden mukaisesti. Seuraavaksi varmistetaan resursseista ja tehdään realistinen arvio siitä, ovatko tavoitteet saavutettavissa käytettävissä olevilla resursseilla. Neljännessä sakarassa kiinnitetään huomio viestintään, osallisuuteen ja yhteistyöhön. Työn tässä vaiheessa kartoitetaan ja nimetään sidosryhmiä, pidetään huolta tiedonkulusta ja moniammatillisesta yhteistyöstä: ehkäisevä päihdetyö kuuluu kunnan kaikille toimialoille. Viidennessä sakarassa aletaan töihin, työsuunnitelmaa toteutetaan mahdolliset muutostarpeet herkästi huomaten ja huomioiden.

Mikäli mahdollista, jotain toimintoa kokeillaan ja pilotoidaan pienessä mittakaavassa. Viimeisessä vaiheessa pohditaan, jatketaanko, muutetaanko vai lopetetaanko työ tai toiminto. Tiedon levittäminen saaduista kokemuksista ja opeista on tärkeä osa työtä, samoin toiminnan ja rahoituksen jatkon miettiminen. Mikäli toiminta jatkuu, palataan pohtimaan ensimmäisen sakaran asioita. Kun sakaroita kiertää myötäpäivään, suunnittelu etenee johdonmukaisesti, toki järjestystä voi tilanteen tai oman mielihalun mukaan muuttaa. Ideana on, että eri osat ovat tasapainossa keskenään ja kaikki osa-alueet tulee huomioitua. (Soikkeli & Warsell 2013, 7–35.)

3.2 Korjaavan päihdetyön periaatteet ja lainsäädäntö

Julkisen vallan velvollisuus on huolehtia siitä, että jokaisella on riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut. Väestön terveyden edistäminen kuuluu myös julkisen vallan velvoitteisiin. Lisäksi on huolehdittava siitä, että lapsen hyvinvoinnista ja kasvusta vastaavat aikuiset saavat tukea turvatakseen lapsen kasvua ja kehitystä. (Perustuslaki 11.6.1999/731, 19. §.)

Vuonna 1986 säädetyn päihdehuoltolain mukaan kunnan tehtävänä on järjestää riittävä ja tarkoituksenmukainen päihdehuolto. Päihdehuollon tavoitteena on vähentää ja ehkäistä päihteiden aiheuttamia haittoja ja ongelmakäyttöä. Päihteiden ongelmakäyttäjän ja hänen läheistensä turvallisuutta ja toimintakykyä tulee edistää. Päihdehuoltolaissa päihteillä tarkoitetaan alkoholia ja muita päihtymistarkoituksessa käytettäviä aineita. (Päihdehuoltolaki 17.1.1986/41, 1.–3. §.) Päihdehuoltoa ohjataan myös monissa muissa laeissa, esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuoltolaissa (STM s.a.).

Kunnan viranomaisten on pyrittävä ehkäisemään sellaisten olosuhteiden ja elämäntapojen syntymistä, jotka lisäävät alkoholin ja muiden päihteiden ongelmakäyttöä. Ongelmakäyttöä on seurattava ja sen ehkäisyyn, syntyyn ja hoidettavuuteen liittyvää tietoa tulee jakaa, sekä asiantuntija-apua antaa muille viranomaisille, kunnassa toimiville yhteisöille ja kunnan asukkaille. Päihdehuollon alalla toimivien viranomaisten ja yhteisöjen on tehtävä laajasti yhteistyötä keskenään, sosiaali- ja terveydenhuollon lisäksi poliisin, työvoima- tai asuntoviranomaisen kanssa. Sosiaali- ja terveyspalveluja on kehitettävä siten,

että päihdehuollon palvelut pystytään järjestämään. Lisäksi on tarjottava erityisiä päihdehuollon palveluita, joista avohuollon tukitoimet ovat ensisijaisia. Avohuollon tukitoimien tulee olla monipuolisia, helposti saavutettavia sekä joustavia ja niihin on voitava hakeutua oma-aloitteisesti. Henkilö, jolla on päihteiden käyttöön liittyviä ongelmia, on oikeutettu saamaan päihdehuollon palveluita. Myös perhe ja muut läheiset ovat oikeutettuja palveluihin. Asiakkaan itseenäistä suoriutumista on tuettava ja tarvittaessa autettava asumiseen, työhön ja toimeentuloon liittyvissä ongelmissa. (Päihdehuoltolaki 17.1.1986/41, 5–9 §.)

Päihdehuoltolaissa säädetään myös tahdosta riippumattomasta hoidosta ja sen edellytyksistä, siihen liittyvästä päätöksenteosta ja sen täytäntöönpanosta, hoidon järjestämisestä ja lopettamisesta sekä hoitoa antavien toimintayksiköiden hyväksymisestä. Lisäksi laissa määritellään muutoksenhakuun ja täytäntöönpanoon liittyviä asioita sekä säädetään hoito- ja asiakasryhmästä, eristämisestä, pakotteista ja rajoituksista. (Päihdehuoltolaki 17.1.1986/41, 10.–27. §.)

3.2.1 Päihdepalvelujen laatusuositukset

Jokaisella kunnalla on terveys- ja hyvinvointistrategia, jonka yksi osa on päihdestrategia. Siinä määritellään päihdepalveluiden järjestämistä ja työnjakoa sekä päihdehaittojen ehkäisyä. (STM 2002, 16.) Päihdestrategian laatimisen tueksi valmistui vuonna 2002 Sosiaali- ja terveysministeriön sekä Suomen kuntaliiton asettaman asiantuntijaryhmän laatimat päihdepalvelujen laatusuositukset. Laatusuosituksia voidaan käyttää päihdepalveluiden suunnittelun, järjestämisen ja kehittämisen tukena. Asiantuntijaryhmä määritteli päihdepalvelut seuraavasti:

Päihdepalveluilla tarkoitetaan niitä sosiaali- ja terveydenhuollon yleisiä ja erityisiä palveluita, joissa päihteiden ongelmakäyttäjä ja hänen läheisensä saavat tukea, apua, hoitoa tai kuntoutusta. (STM 2002, 13–14.)

Yleisiä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita ovat esimerkiksi sosiaali- ja mielenterveyspalvelut sekä sairaalat ja terveyskeskukset. Erityispalveluita ovat esimerkiksi päihde kuntoutuslaitokset ja A-klinikat. Palvelujärjestelmän lisäksi on olemassa vapaaehtoisuuteen perustuvia vertaistukiryhmiä ja asiakas

järjestöjä, esimerkiksi NA ja A-killat. (STM 2002, 13–16, 32–33.) Laatusuosituksukset koskevat päihdepalvelujen asiakastyötä ja niissä kiinnitetään erityistä huomiota palvelujen käyttäjien ja kuntien näkökulmaan. Laatusuosituksukset koskevat paitsi kuntien, myös valtion, järjestöjen ja yksityisten yritysten tuottamia palveluita. Varsinaisen hoidon lisäksi palveluihin voi sisältyä sekundaaripreventiota eli asiakaskohtaista ehkäisevää työtä. Muulla ehkäisevällä päihdetyöllä on omat laatusuosituksukset. (STM 2002, 13–16.)

Päihdepalvelujen laatusuosituksissa määritellään päihdepalveluiden lähtökoh-
tia, esimerkiksi oikeudesta päihdehoitoon ja osallisuudesta omien asioidensa käsittelyyn. Päihdestrategia on usein hyvä laatia yhteistyössä muiden kuntien kanssa. Laatusuosituksukset määrittelevät, mitä kuntien laatiman päihdestrate-
gian ainakin pitää sisältää, esimerkiksi minkälaisia palveluita on saatavilla ja kuinka niihin on mahdollista hakeutua. Laatusuositus ottaa kantaa myös pal-
velujärjestelmään ja sen suunnitelmalliseen käyttöön. Saatavilla pitää olla riit-
tävän monipuoliset palvelut asiakkaan tahto, oikeudet ja erityistarpeet huomi-
oiden. Toimitilojen taso, henkilöstön mitoitus, osaaminen ja työssä jaksamisen
huomioiminen on osa laatusuosituksia. Ohjeistusta annetaan myös asiakas-
työn toteutukseen ja -prosessiin, esimerkiksi asiakkaan palvelutarpeen arvi-
ointiin ja ohjaukseen sekä hoidon jatkuvuuteen liittyen. (STM 2002, 15–22.)

Päihdepalveluiden seuranta ja arviointi ovat oleellinen osa palveluita. Esimer-
kiksi tiedot päihdepalvelujen kustannuksista toteutuneisiin palveluihin suh-
teutettuna sekä henkilöstön määrä ja koulutustaso ovat osa päihdepalveluiden
tilinpäätöstä, joka kunnan on laadittava tietyin väliajoin. Tilinpäätökseen koo-
taan laatusuositusten mukaan erilaisia tietoja ja mittareita päihdepalveluista.
(STM 2002, 22–23.)

Päihdepalveluiden laatuun kiinnitetään erityistä huomiota ja sitä tulisi tarkas-
tella sekä prosessuaalisesti (esimerkiksi toimintakäytänteet) että teknisesti
(esimerkiksi tilat). Laatu voidaan sosiaali- ja terveydenhuollossa määritellä tai-
doksi tunnistaa, määritellä ja täyttää asiakkaan palvelujen tarve. Tämä tulee
tehdä eettisesti kestäväällä tavalla, lait, asetukset ja muut määräykset huomioi-
den, ammattitaitoisesti ja kustannustehokkaasti. Laadun arviointi voi tapahtua
asiakkaan kokemuksen, ammattilaisen ja palvelujärjestelmän näkökulmasta.

Jos laadun kriteerit eivät toteudu asiakkaan tasolla, ei niitä voi mitata muista näkökulmista. (STM 2002, 23–24.)

3.2.2 Päihde- ja riippuvuusstrategia

Sosiaali- ja terveysministeriö (2021) on valmistellut päihde- ja riippuvuusstrategian, jossa linjataan tavoitteet ja painopisteet yhteiselle kehittämistyölle ja politiikkatoimille vuoteen 2030 asti. Strategia on laaja ja lajissaan ensimmäinen ja se kattaa koko väestöön kohdistuvat ennaltaehkäisevät toimenpiteet sekä haittojen vähentämiseen liittyvät toimet. Strategiakokonaisuuteen kuuluu myös yksilötason päihde- ja riippuvuusongelmien hoitoon ja kuntoutukseen liittyvät linjaukset sekä digipelaamisen ja päihtymiseen käytettävien lääkkeiden ja muiden aineiden kokonaisuudet. (Kotovirta ym. 2021, 7–8.)

Päihde- ja riippuvuusstrategian lähtökohtina ovat perus- ja ihmisoikeuksien turvaaminen, sukupuolten tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen ja päihde- ja riippuvuusilmiöiden yhtymäkohtien tunnistaminen. Tavoitteet ovat osin yhteisiä, kaikkia päihteitä ja riippuvuuksia läpileikkaavia ja osin päihteiden tai riippuvuuksien erityispiirteet huomioivia. Strategian on tarkoitus varmistaa koordinoitu yhteistyö, jolloin nykyisiä resursseja voidaan hyödyntää tehokkaammin. (Kotovirta ym. 2021, 7–12.)

Päihde- ja riippuvuusstrategiassa on viisi painopistettä, joista ensimmäisen tavoitteena on vahvistaa päihteitä käyttävien, riippuvuushaittoja kokevien ja päihdepalveluiden piirissä olevien ihmisten ja heidän läheistensä oikeuksien toteutumista. Usein nämä oikeudet eivät toteudu, vaan ihminen saattaa kokea syrjintää tai eriarvoista kohtelua. Ennakkoluulot ja leimaantumisen pelko saattavat vaikeuttaa avun hakemista. Näiden poistamiseksi tai vähentämiseksi on strategiassa asetettu monenlaisia tavoitteita, esimerkiksi lasten ja nuorten oikeus päihteettömään kasvuympäristöön, sukupuolivaikutusten arviointi ja tasa-arvon ja syrjimättömyyden edistäminen (Kotovirta ym. 2021, 13–15.)

Toinen painopistealue on yhteistyön, tiedonkulun, tietoperustan ja asiantuntemuksen vahvistaminen. Päihde- ja riippuvuusasioiden osaamista ja asiantuntemusta löytyy monelta alalta ja kaikilla kansalliskielillä: kunnista, poliisista, oppilaitoksista, järjestöiltä ja muilta toimijoilta. EU- ja kansainvälisellä tasolla

tehdään myös yhteistyötä. Yhteistyö eri tahojen välillä on enimmäkseen toimivaa ja päihde- ja riippuvuusteemoja tutkitaan ja kehitetään lukuisissa erilaisissa työryhmissä ja verkostoissa. Tavoitteena on muun muassa edelleen edistää yhteistyötä ja parantaa tiedonkulkua sekä vahvistaa ammattilaisten osaamista ja monitieteellistä tutkimusta. (Kotovirta ym. 2021, 15–18.)

Alkoholi-, tupakka- ja nikotiini- huumausaine- ja rahapelipoliittisten toimien tehostaminen on strategian kolmas painopiste. Kaikkia edellisiä yhdistävä tavoite on käytön ja haittojen vähentäminen. Muita tavoitteita ovat esimerkiksi kohdennettujen toimien vahvistaminen huumausainepoliittisella periaatepäättöksellä, uusien toimenpiteiden esittäminen tupakkalain tavoitteiden saavuttamiseksi ja rahapelipoliittisen ohjelman valmistelu. (Kotovirta ym. 2021, 18–23.)

Strategian neljänneksi painopisteeksi on valittu ehkäisevän päihdetyön ja päihde- ja riippuvuuspalveluiden laadun, saatavuuden ja saavutettavuuden varmistaminen. Strategia asettaa ehkäisevälle päihdetyölle ja päihde- ja riippuvuuspalveluille lukuisia tavoitteita. Ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelman päivittäminen, tarpeen mukaisten ja asiakaslähtöisten päihdepalveluiden varmistaminen sekä palveluiden käyttäjien näkemysten huomioiminen ovat muutama esimerkki tavoitteista. (Kotovirta ym. 2021, 23–27.)

Viides painopiste on päihde- ja riippuvuusasiantuntemuksen sekä yhteistyön varmistaminen valtioneuvostotasolla. Päällekkäisen työn välttäminen ja monialaisen osaamisen varmistaminen eri strategioiden ja toimintaohjelmien yhteensovittamisessa ja hallinnoinnissa edistää hyvinvointitalouden rakentamista ja säästää resursseja. Yhteistyöllä on tavoitteena varmistaa tarvittavan asiantuntemuksen käyttöön saaminen päihde- ja riippuvuustyössä. Kuluvalle hallituskaudelle on asetettu lukuisia yhteistyötavoitteita esimerkiksi Asunnotto- muusohjelman, Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman (LAPE) ja Valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelman puitteissa. (Kotovirta ym. 2021, 27–30.)

Strategian toimenpiteitä viedään eteenpäin yhteistyössä kuntien, järjestöjen ja alueiden kanssa. Toimeenpano tapahtuu strategian alaisilla ohjelmilla ja linjauksilla ja sen etenemistä seurataan erillisellä toimeenpanosuunnitelmalla. Erityinen jaosto seuraa toimeenpanoa. Strategian arviointisuunnitelman ja

seurantaindikaattorit tekee Terveiden ja hyvinvoinnin laitos ja sen etenemistä arvioidaan. Laajempi väliarviointi tehdään puolivälissä strategiakautta ja mahdolliset ei-toivotut vaikutukset pyritään tunnistamaan ajoissa. Tavoitteiden toteutumista arvioidaan kansalaisten yhdenvertaisuuden näkökulmasta. Eriksseen seurataan alkoholin, tupakka- ja nikotiinituotteiden, huumausaineiden ja rahapelien käyttöä ja niistä aiheutuvia haittoja. (Kotovirta ym. 2021, 31.)

3.2.3 Päihdehoito ja huumehaittojen ehkäisy

Päihdehoitotyö voi olla terveyttä edistävää, haittojen vähentämiseen tähtäävää, päihderiippuvuuteen ja muihin päihdesairauksiin liittyvää ja kärsimyksiä lievittävää työtä, jota tekevät sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaiset. Useimpien suomalaisten elämää päihteet ja niihin liittyvät haitat koskettavat jollain tapaa, esimerkiksi alkoholia käyttää suuri osa suomalaista jollakin tapaa. (Partanen ym. 2015, 192–197.) Väestökyselyiden mukaan huumausaineiden ja varsinkin kannabiksen käyttö on lisääntynyt 1990-luvulta lähtien ja noin joka neljäs on joskus kokeillut kannabista (Karjalainen ym. 2019, 1).

Terveyttä edistävä päihdehoitotyö on ennen kaikkea terveellisiin elämäntapoihin kannustamista ja tiedon välittämistä. Tiedon on perustuttava tosiasioihin ja sen on oltava ihmiselle merkityksellistä. Pelkkä tieto esimerkiksi kannabiksen haittavaikutuksista ei riitä, mutta monipuolisen ja oikean tiedon avulla voidaan lisätä tietoisuutta käytön aiheuttamista ongelmista ja siten vaikuttaa ihmisen uskomuksiin ja asenteisiin. Nuorten osalta pyritään vaikuttamaan siihen, että mahdolliset kokeilut ja käytön aloittaminen jäisivät kokonaan väliin tai ne aloitetaan mahdollisimman myöhään. Mitä nuorempana päihteiden käytön aloittaa, sen suurempi riski on myöhemmin ilmaantuviin vakavampiin ongelmiin. Terveiden edistäminen on avointa keskustelua eri ikäryhmien kanssa, ikäryhmän erityispiirteet huomioon ottaen. (Partanen ym. 2015, 193–195.)

Haittojen vähentämiseen tähtäävä päihdehoitotyö on neuvontaa, ohjausta, motivointia ja tukea, jonka tavoitteena on vähentää vakavampia haittoja, vaikka päihteiden käyttö jatkuisi. Käyttötottumusten ja elämäntilanteen tarkastelu voi auttaa päihteiden käytön vähentämisessä. Vuorovaikutustilanteen on oltava asiakasta kunnioittava niin, ettei asiakas joudu puolustelemaan käyttöönsä, vaan asioista voidaan keskustella avoimesti ja kiihottomasti. Näin tuen

vastaanottaminen mahdollistuu ja pitkäaikaisten tai elinikäisten haittojen syntä pyritään estämään. (Partanen ym. 2015, 195–196.)

Päihderiippuvuuteen ja muihin päihdesairauksiin liittyvä hoito on hoitoa ja huolenpitoa, motivointia ja tuen antamista. Hoito voi olla päivystyksessä annettava akuuttihoitoa tai pidempiaikaista päihdeongelmasta kuntoutumista. Vieroitushoidossa ja päivystystilanteissa hoito keskittyy voinnin arviointiin ja seurantaan, hyvään perus- ja lääkehoitoon. Pidemmissä kuntoutuksissa korostuu muutosta tukeva hoitosuhde, korvaushoidossa myös lääkehoidon toteuttaminen ja seuranta. (Partanen ym. 2015, 196.)

Vaikeasta päihderiippuvuudesta kärsivä ihminen ei välttämättä kykene vähentämään päihteiden käyttöä. Silti hänellä on oikeus hyvään hoitoon ja huolenpitoon. Tällöin puhutaan kärsimyksiä vähentävästä päihdehoidosta. Itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen on oleellinen osa työtä, ihminen useimmiten pystyy itse arvioimaan hoidon tarvetta ja sen vastaanottamista, vaikka elämäntilanne olisi kovinkin hankala. Hoidon toteutustavasta onkin hyvä keskustella ja toisaalta on pystyttävä tunnistamaan, milloin ihminen ei enää pysty itse arvioimaan hoidon tarvetta. Työntekijällä on vastuu järjestää itsemääräämisoikeutta kunnioittavasti välttämätön hoito ja huolenpito. (Partanen ym. 2015, 196–197.)

Huumeiden käytöstä aiheutuvia sosiaalisia, taloudellisia ja terveydellisiä haittoja pyritään vähentämään monella tapaa; on interventioita ja toimintaohjelmia sekä muita tapoja toimia. Haittojen vähentämiseen liittyvät toimenpiteet voivat kohdistua yksilöön, yhteisöön tai koko yhteiskuntaan ja niillä pyritään ehkäisemään esimerkiksi yliannostuksia, tartuntatauteja, rikollisuutta, kuolleisuutta ja päihteiden sekakäyttöä. Käytännön toimenpiteitä ovat esimerkiksi käytettyjen neulojen vaihto puhtaisiin, terveys- ja palveluneuvonta, käyttöhuoneet ja naloksonin jako opioidien käyttäjille. Myös vertaiskouluttaminen ja etsivä työ ovat usein käytettyjä toimenpiteitä. (Aalto ym. 2018, 188.)

Toiminnan tavoitteena ei yleensä ole huumeiden käytön vähentäminen tai lopettaminen, toki se voi sitäkin olla. Käyttäjien elämänhallinnan parantaminen ja terveystiedon lisääminen sen sijaan nähdään tärkeänä. Jotkut huumeiden käyttäjät eivät halua tai pysty lopettamaan käyttöä, jolloin heitä voi auttaa edes

jotenkin haittoja vähentävillä toimenpiteillä. Huumeiden käyttäjän ihmisoikeudet ja vastuu itsestä ovat täysimääräisinä olemassa vaikka hän huumeita käyttääkin. Osa ihmisistä niin Suomessa kuin ulkomaillakin vastustaa haittoja vähentäviä toimenpiteitä, koska he katsovat niiden johtavan ennen pitkää huumeiden laillistamiseen. Kansanterveydellisesti toimenpiteet ovat tärkeitä. Esimerkiksi veriteitse tarttuvien infektioiden tarttumista voidaan tutkitusti ehkäistä ja hoitokuluihin verrattuna terveysneuvontapistetoiminta on erittäin kustannustehokasta. (Aalto ym. 2018, 188–192.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimuksen kohdejoukko ja tutkimustehtävä

Tarkoituksenani oli koota 5–6 hengen ryhmä PHHYKYn lastensuojelun avo-, sijais- ja jälkihuollon eri ammattinimikkeillä (sosiaalityöntekijä, sosiaaliohjaaja, perhetyöntekijä) työskenteleviä asiantuntijoita haastatteluun. Lähetin kutsun haastatteluun kaikille lastensuojelun alue 2:n työntekijöille sähköpostilla ja keskustelin aiheesta myös henkilökohtaisesti usean työntekijän kanssa. Haastateltavat osallistuivat haastatteluun vapaaehtoisesti ja paikalle saapui kuusi osallistujaa kaikista edellä mainituista ammattiryhmistä ja useasta eri systemisistä tiimistä. Haastateltavilla on lastensuojelun työkokemusta viidestä 34 vuoteen, ollen yhteensä noin 110 vuotta. Heistä jokainen toi oman ammatillisen näkökulmansa haastatteluun. Nimesin haastateltavat H1, H2, H3, H4, H5 ja H6, jolloin ammattinimikkeet eivät tule esiin, eikä vastaajia voi niistä tunnistaa.

Opinnäytetyön tarkoitus on tuottaa tietoa siitä, mitkä asiat lastensuojelun työntekijöiden näkökulmasta edesauttavat työskentelyä, kun asiakkaana on kannabista käyttävä nuori, jonka päihteiden käyttöön puututaan. Tutkimuskysymyksiä ovat

- Minkälaisia kokemuksia työntekijöillä on kannabista käyttävien nuorten auttamisesta?
- Mitkä ovat keskeisimpiä tekijöitä, joilla nuorten päihteiden käytön lopettamista tuetaan?
- Mitä kehittämistarpeita tai uusia toimintamalleja työntekijät nostavat esiin?

Tutkimuskysymysten pohjalta laadin listan haastattelukysymyksiä, joita käytin ryhmähaastattelun pohjana.

4.2 Tutkimusmenetelmä ja aineiston analyysitapa

Tutkimusotteeni on laadullinen tutkimus ja se soveltuu valitsemani aiheen tutkimiseen, koska tutkimuksen tarkoituksena oli kartoittaa ammattilaisten kokemuksia kannabista käyttävien nuorten auttamisesta. Laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimuksen lähtökohtana on kuvata todellista elämää ja kohdetta tutkitaan kokonaisvaltaisesti. Aineisto kootaan todellisissa tilanteissa ja tutkijan tavoitteena on paljastaa odottamattomia seikkoja induktiivista analyysia käyttämällä. Tietoa kerätään ihmisiltä ja sitä tarkastellaan monelta kantilta ja yksityiskohtaisesti. Arvot muovaavat tutkijan ymmärrystä ilmiöstä. (Hirsjärvi ym. 2009, 161, 164.)

Kirjallisuudessa tutkimushaastattelua on jaoteltu monin tavoin ja nimikkeitakin on lukuisia. Haastattelulajeja jaotellaan usein sen mukaan, kuinka strukturoitu ja tarkasti säädelty haastattelutilanne on. Täysin strukturoidussa haastattelussa on ennalta laaditut kysymykset, jotka esitetään tietyssä järjestyksessä. Avoin haastattelu on edellisen vastakohta: haastatteliija on valinnut aiheen, josta keskustellaan vapaasti. Näiden välimaastosta löytyy teemahaastattelu, jossa aihepiiri on tiedossa, mutta kysymyksillä ei ole tarkkaa muotoa tai järjestystä. (Hirsjärvi ym. 2009, 207–209.) Haastattelu on joustava menetelmä, jossa ollaan suorassa kielellisessä vuorovaikutuksessa tutkittavan kanssa (Hirsjärvi & Hurme 2008, 34).

Aineistonkeruumenetelmänä käytin ryhmämuotoista teemahaastattelua. Haastattelukysymykset (liite 1) pyrin laatimaan avoimiksi kysymyksiksi, joiden avulla selvitin esimerkiksi miten kannabiksen käyttö näkyy lastensuojelussa, millaisia asenteita nuorilla on ja kuinka heitä kannattaa lähestyä, mikä on vanhempien rooli työskentelyn aikana ja millaisia keinoja on jo käytössä. Haastattelu toteutettiin huhtikuussa 2022 tehostetun perhetyön tiloissa ja se kesti lähes kaksi tuntia. Hirsjärven ym. (2009, 204–205) mukaan ryhmähaastattelun hyviä puolia ovat joustavuuden lisäksi subjektiivisuus: haastateltavalla on mahdollisuus tuoda esiin itseään koskevia asioita ja aiheesta voidaan kertoa laajemmin kuin haastatteliija osaa ennakoida. Vastaukset voivat olla monen suuntaisia ja monitahoisia ja niitä voidaan selventää ja syventää lisäkysymyksillä. Toisaalta myös haastateltavat voivat kysyä tarkennuksia kysymyksiin. Haastattel-

tavat on myös yleensä helppo tavoittaa, jos tulee lisäkysymyksiä. Tiukan aika-
taulun vuoksi on hyvä, että tietoa saadaan monelta henkilöltä samanaikaisesti
ja dialogin myötä voi syntyä uusia oivalluksia. Ryhmähaastattelussa haastatel-
tavat pohtivat ja kommentoivat aihetta varsin vapaamuotoisesti ja tuottavat
monipuolista tietoa aiheesta. (Hirsjärvi ym. 2009, 205–206.)

Ryhmähaastattelun yksi heikkous on sen vaatima aika. Haastattelijan on val-
mistauduttava hyvin ja haastateltavien on uhrattava aikaansa haastatteluun.
Haastattelutilanteessa on pystyttävä luomaan riittävän turvallinen ja luotta-
muksellinen ilmapiiri, jottei kukaan haastateltava koe oloaan uhatuksi tai tilan-
netta pelottavana. Jokaisen haastatteluun osallistujan tulisi saada suunvuoro,
mutta riskinä on, että hiljaisimmat eivät saa sanotuksi, mitä haluavat tai yksi
puhuu koko ajan tai toisten päälle. Haastateltavat saattavat antaa sosiaalisesti
suotavia vastauksia halutessaan esiintyä esimerkiksi hyvänä kansalaisena,
velvollisuudentuntoisena tai paljon tietävänä. Normien vastaisesta, rikollisesta
käyttäytymisestä tai muista vajavaisuuksista saatetaan vaieta tai niistä kerro-
taan silotellusti. (Hirsjärvi ym. 2009, 206–207.)

Yritin ja mielestäni onnistuinkin luomaan haastattelutilanteen rennoksi, luotta-
mukselliseksi ja turvalliseksi. Suurimpana syynä en kuitenkaan näe omia taito-
jani haastattelijana vaan sen, että haastateltavat ovat tuttuja keskenään ja
heillä on paljon kokemusta lastensuojelusta. Keskustelussa käsiteltiin luotta-
muksellisesti myös hyvin henkilökohtaisia asioita, jotka pyydettiin jättämään
aineistosta pois. Käsittääkseni jokainen sai mielipiteensä ja ajatuksensa esiin
ainakin jossain määrin. Pari haastateltavaa puhui muita vähemmän, mutta
osallistuivat aktiivisesti kuuntelemalla ja kommentoimalla keskusteluun.

Analysoin aineistoa teemoittelemalla. Teemoittelussa nostetaan esiin ja jäsen-
nellään aineistossa usein esiintyviä tyypillisiä piirteitä ja keskeisiä asiakokonai-
suuksia (Juhila s.a.) Laadullisen tutkimuksen aineistoa pilkotaan ja ryhmitel-
lään erilaisten aihepiirien mukaan ja siinä painottuu, mitä eri teemoista on sa-
nottu. Perusideana on löytää aineistosta tiettyyn teemaan liittyviä näkemyksiä
ja kasata niitä yhteen. Teemahaastatteluaineiston ryhmittely on helpohkoa;
teemat itsessään jäsentävät aineistoa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93.)

Opinnäytetyön tarkoituksena on tuottaa tietoa toimivista keinoista auttaa kannabista käyttäviä nuoria ja siten kohentaa heidän tilannettaan. Haastateltavat osallistuivat vapaaehtoisesti ja haastattelutilanteessa käyty keskustelu oli luottamuksellinen. Osallistujien anonymiteetti suojataan: asiakkaista ei puhuta nimillä, eikä haastateltavien nimiä julkaista. Haastateltavista kerrotaan vain ammattinimike ja että he työskentelevät PHHYKYn lastensuojelun avo-, sijais- ja jälkihuollon alueellisissa tiimeissä. Tallensin haastattelun videoimalla ja litteroin sen etnografisen litteroinnin periaatteiden mukaisesti, turhat sanat poistaen. Jätin litteroimatta myös kohdat, joissa haastateltavat kertoivat omaan perheeseen tai läheisiin liittyvistä kokemuksistaan ja pyysivät, etten käytä kyseistä aineistoa työssäni. Kyseisiä kohtia haastattelusta en ole käyttänyt ja opinnäytetyön valmistuttua hävitän lopunkin aineiston.

Haastateltavat osallistuivat aktiivisesti keskusteluun ja ”vastailivat” moneen haastattelukysymykseen jo ennen kuin niitä ehdin esittää. Haastattelu oli osallistujien mukaan antoisa myös heille; eräs haastateltava kiteytti keskustelun suunnilleen niin, että tällaista pitäisi työnohjauksenkin olla.

5 TYÖNTEKIJÖIDEN HYVÄT KÄYTÄNTEET

5.1 Suhdeperusteisuus

Päijät-Soten lastensuojelussa työskennellään systeemisellä työotteella, jonka yksi olennainen osa on suhdeperusteisuus. Työtä tehdään vuorovaikutussuhteessa, jossa työntekijöiden on kyettävä luomaan ja ylläpitämään luottamuksellista suhdetta asiakasperheiden kaikkiin jäseniin (Lahtinen ym. 2017, 17). Luottamussuhteen rakentamiseen kuuluu myös sen pohtiminen, kuinka asioista puhutaan, kun aiheena on arkaluontoinen tai vaikea asia, esimerkiksi päihteet (Partanen ym. 2015, 195–196). Lastensuojelun asiantuntijat olivat haastattelussa varsin yksimielisiä siitä, että kannabiksesta ja päihteistä ylipäänsä on puhuttava nuorten kanssa asiallisesti ja intohimottomasti, muuten yhteys katkeaa. Työtä on haastavaa, jos ei mahdollista tehdä, jos keskusteluyhteyttä ei ole. Vastaajat pohtivat haastattelussa suhdeperusteisuutta:

H2: No mun mielest toi mitä H1 sano et siihen pitää just suhtautua sillee neutraalisti ja intohimottomasti, että jos me lähetää jeesustelemaa, jos me lähetää niinku, tiäkkö kauhistelee sitä asiaa, ni sit se keskusteluyhteys katkee. Et kyl mä jotenki ite aattelen et keskusteluyhteys on se niinku ratkasu.

H3: Ja pääsee keskusteluunki paremmin ku ei oo niin mustavalkonen.

H5: Kyl mä aattelen et sellai mahdollisimman neutraali suhtautuminen on just hyvä ja sit voi niinku tarkastella siltäki pohjalta et mitä hyviä asioit se tuo sun elämään ja mitä huonoja.

Kun keskusteluyhteys toimii, asioista voidaan aidosti keskustella. Osa haastateltavista arveli yleisen asennemuutoksen kannabiksen käyttämistä kohtaan helpottavan asiasta puhumista niin nuorten kuin aikuistenkin kanssa:

H1: Mut et siihen sun kysymykseen siitä, että et niinku miten nuoret puhuu, ni mun mielest yllättävän avoimesti. Ja mä aattelen et se kertoo nimenomaan siitä asennemuutoksesta, että sitä ei pidetä pahana. Ni mä aattelen et aika harva sitä sit niinkun, etenkin jos se ilmotus, minkä perusteella ollaan vaik siin mun pöydän ääressä on siitä kannabiksesta ni mä aattelen et aika rehvakkaasti sieltä tullaa et no rupee siin nyt jeesustelee siin luonnontuotteest, että... Ja mä aattelen et aika mun mielest ainaki mun asiakasnuoret ni mun mielest aika reteesti niinku tuo niitä just positiivisii vaikutuksii omaa elämänsä (nii!) ja sit ehkä ku lähetää puhuu niistä negatiivisista ni siin vaihees on sit tullu jo niin paljon muita.

H3: Ja toi on varmaan, meinasin vaan sitä sanoa et mun mielest toi yhteiskunnallinen muutos, että se niinku aikuiset, että on paljon aikuisia, ketkä on sitä mieltä, että et se on ihan ok. Se on hirveen vaikee niinku puuttua, sitä ei pidetä sellasena et sitä pitäs jotenki kauheesti salailla ja se on jotenki kiellettyä et se on niinku, mun mielest vanhemmat myös on monet sitä mieltä.

Haastateltavat kertoivat monen nuoren havahtuneen jossain vaiheessa siihen, että päihteiden käyttö ei ole enää hallinnassa ja aineiden käytöllä on myös negatiivisia vaikutuksia nuoren elämään. Hyvää keskustelua voidaan työntekijöiden mukaan käydä myös siinä kohtaa, kun päihteiden käyttö koetaan ongelmalliseksi:

H1: Ja sit mä mietin jotain näit tämmösii nuorii, ketkä on alottanu kannabiksella ja on tullu muita, ni sitte ne saattaa jossain vaiheessa lähtee siihen keskusteluun et voiku pääsis viel siihen vaiheeseen ku vaan poltteli pilvee, et niinku heil on joku raja tullu ja ymmärretään, että on astuttu jonkun viivan yli ja sit niinkun haaveillaan siitä vaiheesta, kun oli vaan se kannabis.

H2: Sen mä huomaan niinku et kylhän sit yleensä ku alkaa sitä täysikää lähestyy ja yleensä ne, jotka on sitte lähteny sille tielle, et siel on jo ne kovat aineet. Ni siin vaihees ku ne sit alkaa lähestyy, ni ne jo tiedostaa sitä negatiivistaki puolta, et niitten kans pystyy

itse asiassa, joittenki kans pystyy käymään todella semmost keskustelua ja sielt tulee sitä katumusta jo ja siel tulee se, et ei tän nyt ihan näin pitäny mennä.

Luottamuksellinen suhde perheen ja työntekijöiden kesken on yksi avain onnistuneeseen lopputulokseen. Haastateltava kertoi tapauksesta, jossa vanhempien ja lastensuojelun työntekijöiden hyvä yhteistyö johti onnistuneeseen lopputulokseen:

Okei hänel oli muutaki ku kannabis, mut kuitenkin, et se oli ihan todella niinku sillälail onnistunu lastensuojelukeissi, että huostaanotto lopetettiin ja tyttö palas kotiin ja hän käytti niinku ihan kaikkea [lastensuojelun asiakkaaksi päätyessään]. Ni näähän on aika sillee helmiä, mut et siinä kanssa kyllä vanhemmat teki tosi ison työn ja oli niinku tukena ja et koko ajan niinku ei hylänny sitä lasta sillä lailla, mutta myös oli mukana rajaamassa, et nyt et voi asuu kotona, nyt sun täytyy mennä, vaikka se oli iso pelko, että laps kokee hylkäämisen. Varmaan et yhteistyö toimi sen nuoren kohal, mikä siin oli vaikuttavaa. Alkutarinahan meni niin, et sen isän kannabiksen käytöstä oli tullu lastensuojeluilmoitus ja se tyttö oli siitä riehunu ja riekkunu ja ollu sillee, et hän ei halua olla siinä et toi yks vetää kamaa. Mutta siinäki se isä oli ihan täydes linjas koko aika, et se ei sitä sallinu, ei se sitä sille tytölle hyväksyny ja hyvä yhteistyös ja linjassa oli tukemassa sitä. (H3.)

Asiantuntijat toivat vahvasti esiin, että välittämisen kokemus ja hyvän näkeminen nuoressa voivat kantaa pitkälle. Ja vaikkei siinä hetkessä kantaisi, nuori on ainakin saanut kokemuksen siitä, että joku välittää ja näkee hänessä muutakin kuin kannabiksen pössyttelijän ja päihteiden käyttäjän:

H1: Mä aattelen et onhan se välittämistä, siis mä aattelen et ku puhutaan sitä, et pitää olla ees joku aikuinen, sit jos sielt ei löydy sielt verkostosta, et sit jos on ees se kokemus et ees se mun sossu välitti tai perhetyöntekijä tai ohjaaja.

H6: Sitte se on kuitenkin sitä rinnalla kulkemista, mehän mennään sitte vaikka sä et lopeta sitä käyttöä, vaikka sä meet kuinka syvälle, ni sullahan on se aikuinen siinä, viranomainen tai muuta, sit me mennään niinkun sillä polulla.

H3: Mul oli pysäyttävä hetki kun mä pitkään olin siel lastenkodissa. Mä muistan yhen tytön, kenen kohal oli pitkä hyvä omahoitajasuhde ja kaikki ja sit se lähti ihan perseelleen se sen elämä. Silloin mä aattelin, et täs työs ei oo mitään järkee, et sinne sä menet, mis äiti ja isäki oli ja näin se on. Ennenku mä niinko ymmärsin, et jos se ois eläny siellä aina, ni se ei ois mitää ikinä kokemust mistää muusta... hän on saanu sen välittämisen kokemuksen ja ne kaikki, täs on vähän sama, et vaikka se nyt sitte vetäs sitä koko aika ja tietyst se ei oo sellai yksittäinen asia, mihin me nyt puututaan, vaa se kannabis, vaan koko siihen. Ni kyl mä uskon et sitteku tälläst suhdeperustaista työtä tehdään, ni sil kuitenkin

on merkitystä ja sielt voi tulla muistikuva et toisinki voi valita ja tämmösest on puhuttu.

H4: Nii ja sit sillee et kyl mä aattelen et kyl meiän pitää yrittää ja sit kyl meiän, jos ei me siihen voida vaikuttaa, me voidaanki vaikuttaa siihen et me nähdään siin nuores sit jotain hyvää. Et ku mä aattelen, ne saa kyl köniinsä ihan joka paikassa.

H3: Sellai keskustelevala ote, et just ku sitä paasaamalla pelkästään ja kyl mä uskon et jos on se suhde ja arvostus, kyl sielt voi jäädä jotain.

Systeemisyyden ja suhdeperustaisen työotteen oleellisia osia ovat kunnioittava suhtautuminen asiakkaisiin ja asiakkaan osallisuuden varmistaminen ja vahvistaminen. Kun asiakas kokee tulevansa kuulluksi, on todennäköistä, että luottamus lastensuojelua ja sen työntekijöitä kohtaan lisääntyy ja muutostyö mahdollistuu. Aina näin ei ole, mutta haastateltavat kokivat tärkeäksi tehdä sen, mitä voivat:

Ei varmaan nyt mitään suureellisia, mut silti ei kannata lopettaa yrittämästä, se voi kantaa ja joskus tulla joku juttu mielee mitä perhetyöntekijä sano jossai tilanteessa (H3).

Haastateltavat muistuttivat, ettemme voi tietää, milloin työllä on vaikutusta ja mikä lopulta saa nuoren jättämään päihteet:

H2: Ja se voi sit joskus, kyl se voi joskus sitte myöhemmin kuitenkin tulla sielt. Kyl mä teen näille selväks, et tää on mun tehtävä on välittää susta ja mä välitän susta ja mä teen kaikkeni, että sä et lähe väärälle polulle. Ja sitte se tieto siinä, mutta siis tavallaa se muutos on, niinku sä sanoit, et viime kädessä se on sen nuoren oma päätös. Mulle tuli esimerkiksi nyt tällänen ... just sain kuulla tämmösest nuoresta, joka oli siis todella, todella addikti ja siis ihan kävi kaikki mahdolliset sijoitukset läpi ja mikään ei auttanut. Ja sitte ku se täytti kaheksantoista, näin sitä tossa, se oli luurangon laiha ja siis todella huonos kuosis ja mä aattelin et toi ei kauaa enää hengis oo. Nyt se oli soittanut Jaloversoon toissa viikolla ja kysynyt, että voisko hän tulla heille tämmöseks kokemusasiantuntijaks, et hän on lopettanu käytön ja opiskelee.

H3: Et just noin, et se ei välttämättä ole se meienkää vaikutus, et ei saa ajatella, et täst ei oo mitää hyötyä, et se voi joskus kuitenkin näkyä.

Haastateltavien mukaan välittäminen ja rinnalla kulkeminen on työn tärkeimpiä asioita, mutta viime kädessä nuori tekee omat valintansa.

5.2 Tietoa ja koulutusta

Haastateltavat toivat esiin oikeiden faktojen merkityksen nuorten kanssa keskustellessa ja toivoivat myös itselleen lisäkoulutusta aiheesta. Nuoret ovat usein hyvin perillä esimerkiksi kannabiksen haittavaikutuksista ja aineen laittomuudesta ja kuvittelevat tietävänsä asiasta aikuisia enemmän:

H3: Nuoret usein ajattelee et heil on niinku se parempi tieto ja näinhän se on ja toi on joku typerä kalkkis, joka noin ajattelee, et sä et vaan tiedä, et niinku käydä sellasil faktoilla sitä keskustelua.

H4: Ehkä myös meillä pitäis olla myös enemmän tietoo ja koulutusta kaikist näist psykoosiriskeist ja muusta mikä sisältyy siihen. Et siit ois oikeesti heittää faktaa pöytään niille nuorille. Jokainen on kuullu, muutama vuosi sittehän se oli suosikkilause, se on ihan luonnontuote.

Asiantuntijat pohtivat, kuinka erilaisissa tilanteissa olevien nuorten kanssa voi ja kannattaakin nostaa esiin erilaisia näkökulmia. Joku nuori saattaa säikähtää mahdollista H-merkintää rikosrekisterissä, toinen voi havahtua pohtimaan valintojaan ihmisoikeusrikkomusten näkökulmasta:

Ja sit avata sitä kokonaiskuvaa. Että okei on laitonta alaikäsen käyttää alkoholia, mut kannabis on ylipäättäen laitonta tässä maassa ja sillon sä oot osa semmosta rikollista kulttuuria. Sä ruokit sitä. Joskus nuorii voi puhutella sekin, että tajuuksä minkälaisii ihmisoikeusrikkomuksii tapahtuu kannabiksen takia, koska se on laitonta ja mitä kaikkee oheisbisnestä siihen liittyy. Et minkälaista maailmaa sä tuet sillä. Ihan tälläst valistusta siitä et mihin kaiken se liittyy. Ja se että jos sä jäät kaljasta kiinni, se on yks juttu, mut jos sä jäät kannabiksest kiinni, minkälaisii laillisuusseurauksii sil on. (H2.)

Kannabiksen käytön mahdollisten seuraamusten esiin nostaminen koettiin tärkeäksi, kuitenkin niin, ettei ”jeesustella”:

H6: Mulla tulee mieleen, että onhan meillä kokemuksia et se [kannabiksen käyttö] on sulkenu opiskelupaikan, se on saanu kenkää sieltä ja se on tapahtunu. Puhumattakaan sitten autokoulu, kaikki nämä, tulevat työpaikat, että onhan siinä hirveen paljon puntarissa, mikä ei o jeesustelua, et sä voit pistää puntariin täs on nää faktat.

H2: Just tätä et minkälaiat keskusteluu nuorten kans käy. Tavallaa siitä ymmärryksestä, mitä päihteet tekee ylipäättänsä meidän aivoille. Asiantuntijatyöryhmässä eräs lääkäri sano, et silhän ei oo itse asias mitää väliä, mitä sä vedät sen jälkeen ku oot täyttäny 35. Eliikkä siihen asti meidän hermoradat ja muut kehittyä ja siinä vaiheessa huumeet ja alkoholi, kaikki vaikuttaa siihen, niihin johonki synopseihin sieltä ja muuta.

Haastateltavat näkivät nuorille kohdistetun laadukkaan valistuksen erittäin tarpeelliseksi ja toivoivat, että asioita pohdittaisiin nuorten kanssa laajasti ja asiallisesti:

Sit joku sellai lähdekritiikki, semmonen nettitiedon, et se on niin yksipuolista valikointia, et tavallaan sellai tosiasioiden ja sen ymmärtäminen, et on toisiakin puolia [—] Ja se ei oo enää pelkäämään mun mielest sitä päihdevalistusta, vaan yleensäkin et lapsia opetetaan, et asiois on monta puolta ja kaikki ei oo totta mitä (nettissä) on ja et ne osais jo itse sillee..., vahva itsetunto ja kriittisesti tarkastella asioita monelta kantilta, sehän auttais niinku varmaa kaikkii asioihin. [—] Meiän talos asuu yks sellai eläkkeellä oleva poliisi. Meiän poika tuli kerran et jumalauta asuukse toi tässä talos toi äijä, et se oli meiän koulussa joku päihdepoliisi. Se kävi siel kertomas et varokaa kaikkii kel on pitkä tukka, ne käyttää huumaita. Älkää olku kenenkää pitkätukkasten kavereita! (H3.)

Haastattelussa tuli esiin myös yhteistyökumppaneiden ja nuorten vanhempien valistamisen tärkeys. Esimerkiksi joissain kouluissa ei haluta nähdä kannabiksen olevan ongelma, vaikka kouluterveyskyselyn (THL 2021) mukaan alueen yläkoulujen kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista lähes 5,5 % on käyttänyt kannabista viimeisen 30 päivän aikana:

Ihan Lahden alueen yksi kuraattori sano, et ei meiän koulussa niinku käytetä kannabista. Et ihan et jos on, ni on ehkä yks tai maksimissaan kaks (H4).

Usein myös vanhemmille on suuri järkytys, kun oma lapsi jää kiinni kannabiksen poltosta tai muiden päihteiden käytöstä. Vanhemmat eivät ”huomaa mitään” ja käytön tullessa ilmi, tarvitsevat oikeaa tietoa ja tukea nuoren kanssa keskustelemiseen:

H6: Mul tulee mieleen että monesti ne tarvii rauhotusta, siis rauhoittamista. Onhan se paniikki, mikä vanhemmalla on siinä, epätoivo. Et kuinka he pystyy siinä hetkessä olemaa niitä toimivia vanhempia.

H2: Mun mielest siinä tulee just se vanhempien valistaminen myös siitä, et mitä päihdeongelma on, kuinka vanhemmat saattaa tahtomattaan mahdollistaa sen käytön ja tietsä kaikkee tälläst näin. Et myös sitä keskusteluu vanhempien kanssa, että päihdeongelma on sitte viime kädes - se on aina koko perheen sairaus.

Haastattelussa nousi esiin myös hyvin päättyneitä lastensuojeluasiakkuuksia; päihteidenkäyttö oli lopetettu. Asiaan vaikutti toki moni tekijä, olisi kuitenkin mielenkiintoista tarkemmin tutkia, mitkä asiat auttoivat:

Mul tuli vaan mieleen näist keinoista, mul tuli mieleen vaik se yks meiän tyttö, joka sit muuttu ihan, must niitä pitäs hyödyntää niit nuoria kel on se lamppu syttyny ja jotakin on tapahtunu, et mitä niitten pääs (liikkui), mikä sen kääns. Mehän yritettiin vähän hänenki kaa puhua, mut ei se jotenki oikee osannu sitä kuvata. Et mä aattelin et siel joku viisaus vois myös löytyä, et mikä sut sai ymmärtämään, et tää on huono juttu. (H3.)

Mäntynen ym. (2020, 23–24) toteavat omassa opinnäytetyössään, kuinka huoli omasta hyvinvoinnista ja esimerkiksi ajoluvan menettämisen pelko ovat vaikuttaneet lopettamispäätökseen ja kuinka lastensuojelun rooli on ollut merkittävässä asemassa, kun nuori on lopettanut päihteidenkäytön.

5.3 Nuorten omat palvelut

Lastensuojelun asiakkaaksi ei päädytä sattumalta - joko elinolosuhteet tai nuoren oma käytös vaarantaa nuoren kasvua ja kehitystä. Nuorten palveluita tarvitaan jo kauan ennen kuin lastensuojelun asiakkuuteen päädytään.

”Pelkkä kannabis” ei useimmiten johda lastensuojeluasiakkuuteen:

Mut kun aikuiset ei huomaa koulussa, eikä kotona, että se nuori käyttää kannabista. Ni eihän ne edes sit tuu pelkäst kannabiksen käytöst meiän asiakkuuteen, jos ei sitä kukaa ees huomaa. Kyl mä aattelen et ne on ne muut syyt niinku sit kuitenkin et millä tänne tullaa. (H4.)

Haastattelussa nousi esiin tarve nuorten omille palveluille. Päihdepalveluiden saatavuus ja nuoren saaminen palveluiden piiriin koettiin osin haastavaksi. Palveluihin pitäisi päästä nopeasti, helposti ja niin, että nuori voi kokea olonsa turvallisiksi. Antabusta hakevat viisikymppiset samoissa palveluissa voivat käännäyttää nuoren jo ovelta; nuori voi kokea, ettei tämä ole hänen paikkansa lainkaan:

Ja sit mä aattelen, se on must kovin niukat palvelut, mihin sä voit ohjata kannabist käyttäviä nuoria, et eihän meil niinku oo. Siis joo, ne voi ohjata päihdetyöntekijöille, ehkä tuolla syrjäkylil toimii paremmin, ku itseasiassa täällä. Mut kyl vähän tuntuu (hölmöltä) sit laittaa tonne päihdepolille joku kuustoist kesänen. En oo ihan varma kuin kotosaks se olonsa siellä tuntee. Ja sit siel pyörii niit narkkareita seulaat menossa sun muuta [—] Et pitäs olla ihan omat (palvelut). [—] Mä aattelen et esim meil olis hyvä lastensuojelussa olla vaik tällässii tukihenkilöitä, mitkä olis tällässii kokemus-asiiantuntijoita. Se ois aivan eri asia et joku kokemusasiiantuntija kertois, ku että tätit siel sit selitetää niille et tälle tää niinku menee. (H4.)

Tukihenkilö tai kokemusasiantuntija, joka tietää mistä puhuu, voisi nuoren silmissä olla uskottavampi vaihtoehto kuin ”sossutantta”:

Mä aattelen et siin on varmaan se haaste, ei tarvi lähtee puhuu meiän päihteiden käytöst. Mut mä aattelen et mun ois helpompi vaik nuoren kaa puhua päihteidenkäytöstä ja heittää jotain omaa nuoruutta tyyppisesti keskusteluun myös. Mut sit mä aattelen kun itsellä ei ole sitä, että ”kyllä minäkin silloin sitä pilveä polttelin nuoruudessa ja sitten tajusin”, ni mä aattelen et myös ehkä ne nuoret ymmärtää, et me ollaan vähän kaukana siitä maailmasta mis he elää tänä päivänä. (H1.)

Kokemusasiantuntijan käyttö lastensuojelussa voisi tuoda uusia näkökulmia keskusteluun, kunhan huolella mietitään, mitä kokemusasiantuntijalta odotetaan. Erästä haastateltavaa mietitytti, millaisia kokemusasiantuntijoita olisi hyvä käyttää nuorten kanssa, ääripäät eivät liene vaihtoehto:

Ku mä jäin tos aikasemmin miettimään, että minkälaisii ne meiän kokemusasiantuntijat olis, et olisko ne niitä, kellä on ne positiiviset kokemukset kannabiksest vai olisko meil tääl se joku kannabispsykoosissa pyörivä ihminen (H1).

Haastateltavat toivoivat asiallista, faktapohjaista ja monipuolista keskustelua myös muilta nuorten kanssa toimivilta tahoilta:

H2: Semmonen kauhistelu pois ja se ihannointi pois. Asiallista faktaa ja sitte et sitä puhutaa tuolla missä nuoret on ja liikkuu, nuorisotiloihin ja niin edelleen.

H1: Mä aattelen et kouluun, se on myöhäst ku me sanotaan.

H5: Kyl mä aattelen et sellai mahdollisimman neutraali suhtautuminen on just hyvä ja sit voi niinku tarkastella siltäki pohjalta et mitä hyviä asioit se tuo sun elämään ja mitä huonoja.

H2: Tuetaan siel koulussa tunteiden käsittelyä, käydään läpi näit tämmösiä, et lisätään heille semmost tunneälyä ja sosiaalist älyä, koska just ne ihmiset, jolta puuttuu ahdistuksen hallintakeinoja alkaa helposti käyttää. Joissain kouluishan on nykyään niinku mind fullnessia ja tämmösii juttuja.

Haastateltavien mukaan nuoret käyttävät kannabista ja päihteitä yleensäkin monesta eri syystä, joku helpottaa ahdistusta, toinen rentoutuu ja kolmas ei halua krapulaa:

H4: Tavallaan kylhän siihen on aina joku syy, et se voi olla just täläi niinku statuksen nosto sielt montust ja on paha olo. Jotenki mul on sellai olo, et nimenomaan nää kannabiksen polttelijat on tämmössii, et niil on semmost ahdistusta ja pahaa oloa itsessä ja se varmaan tuo jotain hyvänolon tunnetta siinä hetkessä, et se helpottaa jotenki sitä oloa.

H1: Mä aattelen et moni sanoo, että on vaikka juonu alkoholia, mut että ei kestä sitä krapulaa ja sit et siit pilvest ei tuu sitä. Et tavallaa kylhän siin haetaan helpotusta siihen ahdistumiseen tai mihin ikinä ja sit sitä perustellaan nimenomaan sitä kannabiksen käyttöön sillä, et siit ei tuu näitä jälkiseuraamuksia, seuraavan päivän krapulaa ja morkkista -tyyppisesti.

Nuorille tarjottavien päihdepalveluiden oikea-aikaisuus ja oikein mitoittaminen on haastateltavien mukaan erityisen tärkeää:

Ei meiän kuulu linkoo tonne meiän päihdesairaanhoidajille välttämättä vielä kannabiksen polttajia. Mietin yhtä asiakasnuortani, joka sano et hän lähti Stoppariin sijoitukseen pilvenpolttajana ja hän tuli sielt suonensisäsi vetävänä takasin. Et kyllä just se, että ettei me sit mennä ojasta allikkoon myöskään näillä meiän palveluilla. (H1.)

Liian järeät tukimuodot voivat aiheuttaa enemmän haittaa, kuin hyötyä. Toisaalta haastateltavat pohtivat, onko ”pelkkä cannabis” riittävä syy lähettää nuori päihdepalveluihin.

5.4 Perherakenteiden tukeminen

Asiantuntijat näkivät koko perheeseen vaikuttamisen erittäin tärkeänä. Kodin ilmapiiri, vanhempien oma päihteidenkäyttö ja asenne vaikuttavat vahvasti myös nuorten kokeiluihin ja päihdehakuisuuteen:

Ja sit kylhän se päihdehakusuus, se on mallioppimista myös: kuinka sä käsittelet, kuinka sun äiti ja isä käsittelee tunteita. Puhutaaks niistä, keskustellaaks niistä vai ryypätääks ne maton alle. Mitä se kodin kulttuuri on, et puhutaaks siel vaikeist asioista. [—] useinhan tullaan: ”no ni lopettakaa ton lapsen kannabiksen poltto” [—] korjatkaa toi lapsi ja sit ei nähdä sitä, et pitäs aina nähä se isompi kuva, et täs on tää ympäristö, missä tää lapsi kasvaa, että kuinka te käsittelette näit asioita, mites sun oma alkoholin käyttö? (H2.)

Haastattelussa nousi vahvasti esiin työskentely koko perheen kanssa, esimerkiksi tehostetun perhetyön keinoin. Verkoston kartoittaminen ja tarvittaessa sen luominen nähtiin myös tärkeäksi, varsinkin, jos vanhempien tuki nuorelle oli heikkoa:

Ni se voi riittää, et siel läheisis on jotaki aikuisia, ketkä kannattaa sitä tilannetta. Et jos siinä ei oo, ni voiko se olla perhetyöntekijä vai voiko perhetyön aikaan viel löytyy sielt semmosii, ketkä on pidemmäl aikavälil sitä verkostoa. Et niil lapsil ois - kel on sit heikommin asiat kotona - kuitenkin niitä. (H3.)

Pari haastateltavaa muistutti nuorten halusta järkyttää ja kapinoida ja että niin kuuluu ollakin. Vanhempien tehtävä on asettaa rajoja:

H3: Voiko jonkun kohalla kannabiksen käyttöön liittyä myös halu järkyttää ja olla sellast nuoruuden kapinaa. Joku guru sano, et jos nuori värjää tukan siniseksi, ni aikuisten kuuluski olla vähän järkyt-tyneitä: "kauheeta!" Et ne haluaaki sitä, et jos ei sitä tapahdu, et nykyään on liian paljon kaveriaikuisia. Et meidän sukupolven pitää olla erilailla, ni sit ne menee kovempii, et jos toi ei järkytä ni otetaa lävärit ja jos ei sekään ni...

H4: Ja etenki silloin, jos se kannabiksen käyttäjä on kovin nuori, ni sillonhan se hakee nimenomaan niitä rajoja, et kuin pitkälle voi mennä. Et kylhän sitä on viisaampi vanhemman roolist kauhistua siit tupakast niin paljon, et elämä kerta kaikkiaan sekasin, et ei tarvi enää kokeilla sitä kannabista.

Vastaajat painottivat perheen turvarakenteiden tärkeyttä, kun ne ovat kunnossa, kokeiluja voi tulla, mutta ne myös jäävät kokeiluiksi. Toisaalta kannabiksen käyttöä verrattiin vanhempien ikäluokkien oluen juontiin; päihteitä kokeillaan ajan ilmiöitä seuraillen:

H2: Nyt on vaan sen keskikaljan sijasta - mitä nuoret ennen, meidän nuoruudessa ehkä teki - ni nyt on se kannabis. Et tavallaan se on vaan päihde.

H1: Sanotaan et jotain tyhjiö siinä täytetään, ihan niinku alkoholin kanssa tai pillerileikeillä. Tai haetaan statusta, haetaan kave-reita, haetaan sisältöä elämään. Et jotenki ain niin haluaisin us-koa, et kun ne peruspalikat ois suurinpiirtein kasassa, ni kokeiluja saattaa tulla (moni: kyllä, just näin), mut just se semmonen rep-sahtaminen sit oikeesti käyttäjä käyttäjäksi jää tapahtumatta. [—] On aivot raksuttanu näitä omia asiakas-pilvenpolttaja-nuoria, ni mä mietin et ne kellä asiat on korjaantunu, et on tullu ilmotuksii polttelusta, ni siel on ollu ehkä sit kotiasiat kunnossa ja ne ketkä on edelleen asiakkuudessa ni kyl siel työstetään tänä päivän muita asioita, kun sitä pilvenpoltto.

Vanhempien roolia ja kodin turvarakenteita korostettiin varsin yksimielisesti. Kun kotona on turvallinen olo, ei ylilyöntejäkään tule niin helposti. Vanhem-milla nähtiin olevan enemmän keinoja puuttua lastensa tekemisiin ja yhdessä lastensuojelun työntekijöiden kanssa voidaan pohtia, kuinka toimia ja kuka ot-taa minkäkinlaisen roolin auttamistyössä:

H6: Niissä vanhemmissa on hyvin paljon muuta. Siis se on se päihde varmaan joku siivu, toki mikä heijastuu sille. Mut sit se kaikki muu, mitä kaikkee sieltä löytyy sieltä vanhemmuudesta, se-hän on se meidän vahvuus tuoda esille sitä ja sieltä kautta päästä vaikuttaa sit siihen päihdesiivuun.

H4: Kyl mä nyt aattelen et ylipäättään sen vanhemman vaikutusmahdollisuudet on varmaan paljon suuremmat ku meidän. Et sillä tavalla mä aattelen just et monesti se perhetyö ja sit se vanhemman kans työskentely on myös ihan yhtä tärkeätä, jos ei tärkeempää ku sen nuoren kans työskentely. Koska ne nyt kuitenkin siel on sit sen kaksneljä seittämän sen nuoren elämässä.

H2: Keskustellaan kuinka täs toimitaan, mitä sä voit tehdä, mitä te, miten te puhutte kotona, kuinka te ootte sen nuoren kanssa ja miten te tuette häntä tai mitä sä et tee.

H4: Nii ja sitte myös sitä peräänkattomista. Et tavallaan ovat sit vähän enempi hereillä siinä ja seuraavat, koska kylhän se myös se vanhemman seuranta ja sitte myös ne seuraamukset siitä vaikuttaa. Kylhän vanhemmal on sit aika paljon kuitenkin keinovalikoimaa siinä. Et voi ottaa viikkorahaa pois ja muuta et sillä taval sitte. Sit se rauhottelu myös, et ei se nuoren elämä nyt oo siitä kerta-polttelusta pilalla.

H6: Ja että heillä edelleen on se sama nuori, siis se on heiän lapsensa ja heiän nuorensa.

H2: Mun mielest se on niitten rakenteiden tukemista, just siihen perheyhteisöön vaikuttamista. Se on ehkä harrastusten tukemista, et sitä mielihyvää saa - päihteilhän me saadaan mielihyvää - sitä voi saada myös harrastustoiminnasta.

H3: Ja joskus se on ihan viisastaki tehdä vähän sellast roolin jakoo, mitä myöskin tehää. Ja usein se sosiaalityöntekijä voi olla sit se rajaavampi, sitäki tarvitaan ja sitte lähityöntekijät, perhetyöntekijät ja ohjaajat on enemmän niitä kivoja.

Oikeuspsykologi Taina Laajasalon (2022) kirjoittaa Helsingin sanomien es-seessään samasta aiheesta, joskin hieman eri näkökulmasta. Tutkitusti hyvän huomaaminen, positiivisen käytöksen vahvistaminen ja rakentavat rajoittamisen keinot toimivat paremmin kuin rankaiseminen ja koveneva kontrolli. Toisaalta lastensuojelussa on joskus järkevää ottaa erilaisia rooleja, jolloin esimerkiksi sosiaalityöntekijä voi olla vahvemmin kontrollin edustaja ja perhetyöntekijä tai sosiaaliohjaaja se, joka huomaa hyvän ja kannustaa.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Haastattelun perusteella näyttäytyi, että kannabista polttavien nuorten kohtaaminen on PHHYKY:n lastensuojelussa arkipäivää. Kannabis ei kuitenkaan ole ainoa, eikä useinkaan edes pahin ongelma, kun lastensuojelun asiakkaaksi tullaan. Työntekijät kertoivat asiakas nuorilla olevan monenlaisia ongelmia,

esimerkiksi koulua käymättömyys, ja kun niihin saadaan muutosta, on mahdollista, että myös kannabiksen käyttö loppuu tai ainakin vähenee. Nuorten auttaminen nähtiin usein haastavana, sillä nuorilla on paljon, mutta usein hyvin yksipuolista tietämystä kannabiksesta ja positiivinen asenne kannabiksen käyttöä kohtaan. Kannabiksen käytön lisääntyminen näkyi myös työntekijöiden työssä, lähes jokainen päihteiden takia asiakkaaksi tullut käytti kannabista.

Lastensuojelussa ei työntekijöiden mukaan juurikaan tehdä ehkäisevää päihdetyötä, jos sellaiseksi ei lasketa sitä, ettei nuori ala käyttää kovempia aineita. Korjaava päihdetyö nähtiin keskeisenä ja sitä tehtiin keskustelemalla ja motivoimalla nuorta muutokseen. Tarvittaessa nuori pääsi tai joutui laitoshoitoon, joskin esiin noussut esimerkki päättyi varsin huonosti. Myös onnistuneita tapauksia nostettiin esiin: huostaanotettu nuori lopetti päihteiden käytön ja palasi kotiin. Työntekijöillä oli vahva toivon tuomisen näkökulma ja kokemus siitä, ettei milloinkaan tiedä, mikä kenenkin kohdalla auttaa tai milloin työn tulokset konkretisoituvat tai tapahtuuko sitä koskaan. He olivat hyvin yksimielisiä siitä, että aina kannattaa yrittää, mutta viime kädessä nuori tekee omat ratkaisunsa.

Haastateltavat pitivät tärkeänä muistaa nuoren olevan paljon muutakin kuin päihteitä käyttävä nuori ja vaikka päihteiden käyttö jatkuisi, on nuoressa monia muitakin puolia ja vahvuuksia. Niiden esiin nostaminen ei työntekijöiden mielestä ole milloinkaan turhaa, päinvastoin, se on oleellinen osa lastensuojelutyötä. Asiakasnuorten syyt päihteiden käyttöön nähtiin usein liittyvän ahdistuksen lievittämiseen, ei niinkään hauskanpitoon, kuten nuorilla yleisimmin. Hie-man kärjistäen: työntekijöiden mukaan asiakasnuorilla on usein heikot tunte- taidot ja oloa helpotetaan päihteillä, kun ei oikein muutakaan keinoa ole.

Nuorten päihteiden käytön lopettamista tuetaan lastensuojelussa monella tapaa. Haastattelussa keskeisimmiksi teemoiksi nousivat suhdeperusteisuus, koulutus ja oikean tiedon jakaminen, nuorten omat palvelut ja perheiden tukeminen.

Työntekijät ovat työskennelleet systeemisellä työotteella reilut kaksi vuotta ja se kuului myös heidän puheessaan. Suhdeperusteisuus ja kohtaamisen tärkeys korostui. Kunnioittava kohtaaminen ja asiallinen, neutraali keskustelu

nähtiin kaiken työn perustana. Työntekijöille oli tärkeää, että nuorelle tulee tunne, että hänestä ollaan kiinnostuneita, hänessä on vahvuuksia ja hänestä välitetään.

Koulutusta ja tietoa kaivattiin lisää. Työntekijät toivoivat koulutusta paitsi itselleen, myös vanhemmille, kouluille ja ylipäättään kaikille nuorten kanssa työskenteleville. Huolestuttavana ilmiönä nähtiin tietynlainen silmien ummistaminen: tiedossa on, että kannabiksen käyttö on lisääntynyt, “muttei meidän koulussa tai minun lapsilla”. Toisaalta jäin pohtimaan, miksi jätevesitutkimuksissa ei tutkittu kannabiksen käyttöä Suomessa, vaikka maailmalla niin tehdään. Työntekijät jakoivat haastattelutilanteessa ajatuksia, joita voi nuoren kanssa pohtia ja vinkkejä, mistä löytyy hyväksi havaittua materiaalia keskustelun tueksi. Päihde- ja riippuvuusstrategian (Kotovirta ym. 2021, 15–18) yksi painopistealue on tietoperusta ja moniammatillinen yhteistyö, selvästi se on myös “kentän” toive.

Työntekijät toivoivat nuorille omia palveluita, yleiset palvelut eivät useinkaan tarjoa nuorten tarvitsemaa apua tai niitä ei koeta omiksi. Työntekijät eivät ole ajatuksensa kanssa yksin, ongelma on valtakunnallinen. Aluehallintoviraston (2019) tekemän peruspalveluiden arvioinnin mukaan nuorille suunnattuja korjaavia päihdepalveluita on joko vähän tai ei lainkaan ja katkolle, hoitoon ja kuntoutukseen on vaikea päästä, jollei nuori tai hänen läheisensä osaa tai jaksaa vaatia palvelua. Kuntaliiton (2018) tekemässä Lastensuojelukyselyssä noin joka toinen vastaaja arvioi, että alaikäisten päihdehoito jää kokonaan saamatta tai sen järjestäminen on aikaa vievää ja hankalaa. Lisäksi palveluiden sisältöjä vaikuttavat ohjaavan ennemminkin käytettävissä olevat resurssit kuin asiakkaan yksilölliset tarpeet ja palveluiden järjestäminen on lyhytnäköistä, tempoilevaa ja sirpaleista (Vanjusov 2022, 203).

Haastateltavat nostivat esiin myös kokemusasiantuntijoiden käytön lastensuojelussa. Tällä hetkellä kokemusasiantuntijoita käytetään lastensuojelun kehittämis- ja vaikuttamistyössä ja sen hyödyt tunnustetaan laajasti (Kaijanen ym. 2022, 15–18). Haastattelussa nousi esiin ajatus, voisiko kokemusasiantuntijoita käyttää myös lastensuojelun avohuollon asiakastyössä jonkinlaisena mentorin tai tukihenkilön tapaisena rinnalla kulkijana. Pesäpuun UP2US-hank-

keessa on kuvattu erilaisia toimintamalleja kokemusasiantuntijoiden hyödyntämiseen, mutta ne ovat lähinnä kehittämis- tai vaikuttamistyöhön soveltuvia toimintamalleja tai kohdennettu sijais- ja jälkihuoltoon (Kaijanen ym. 2022, 44–86).

Työntekijät painottivat koko perheen ja perherakenteiden tukemista, ei vain nuoren kanssa tehtävää työtä. Vanhemmat tarvitsevat usein tukea ja ohjausta, kuinka keskustella ja toimia päihteitä käyttävän nuoren kanssa. Nuoren tukeminen päihteidenkäytön lopettamiseen tai vähentämiseen onnistuu parhaiten, kun kaikki aikuiset toimivat samaan suuntaan. Systeemisyyks on käytännössä juuri tätä: perhe on tiiviisti mukana työskentelyssä, sillä he ovat oman tilanteensa asiantuntijoita. Taustalla olevia asioita pohditaan yhdessä perheen tärkeät suhteet huomioiden. Perhe voidaan myös kutsua systeemisen tiimiin, jolloin mietitään isommalla porukalla, mikä voisi auttaa. (Keränen ym. 2022.)

Tutkimustuloksen luotettavuutta voi ja on hyväkin pohtia monelta kantilta. Olen yrittänyt kuvata mahdollisimman tarkasti, kuinka olen aineiston kerännyt, kuinka sitä on käsitelty ja millaisiin johtopäätöksiin olen sen perusteella päätenyt. Näiltä osin tutkimusta voi pitää luotettavana. Aineiston teemoittelun ja analyysin olen tehnyt yksin, todennäköisesti analysointi olisi luotettavampaa ja monipuolisempaa, jos sitä olisi ollut tekemässä useampi henkilö. Haastattelussa parin ihmisen vähäisempi puhe saattoi aiheuttaa sen, ettei kaikkea tietoa tullut haastattelussa esiin. Saattaa myös olla, että tietoa olisi kertynyt vielä monipuolisemmin, jos haastateltavia olisi ollut myös muilta alueilta. Aikataulustystistä päädyin lähettämään kutsun vain alue 2:n työntekijöille. Olen pyrkinyt objektiivisuuteen, mutta uskon, että työskentelyni samaisella alue 2:lla väistämättä vaikuttaa ainakin jollakin tapaa aineiston valintaan ja tulkintaan.

Opinnäytetyö vahvisti uskoani systeemisen työotteen toimivuuteen, mitä en työtä aloittaessani tullut ajatelleeksi. Työssä nousi esiin samoja kehittämiskohhteita, mitä tutkimukset ja erilaiset strategiat ovat jo aiemmin esitelleet, esimerkiksi tutkitun tiedon pohjalta toimimisen ja yhteistyön merkityksen. Opinnäytetyö keskittyy ammattilaisten kokemuksiin kannabista käyttävien nuorten kanssa työskentelemisestä. Jatkotutkimuksissa olisi kiinnostavaa kartoittaa asiakkaiden, niin nuorten kuin vanhempien, kokemuksia samaisesta aiheesta.

Erityisen kiinnostavaa olisi saada nuorilta itseltään tietoa, mikä heitä on auttanut, kun ovat pystyneet lopettamaan päihteiden käytön. Onko ulkoinen pakko eli lastensuojelu synnyttänyt sisäisen motivaation vai mikä sai muutoksen aikaan?

Toinen itseäni kiinnostava tutkimuksen kohde on suhdeperusteisuuden toteutuminen lastensuojelun sosiaalityössä eli millaisia kokemuksia sosiaalityöntekijöillä on siitä ja eroaako kokemus sosiaaliohjaajien ja perhetyöntekijöiden kokemuksista. Sosiaalityöntekijöiden kiireen ja asiakasmäärät tietäen on ainakin itselleni arvoitus, kuinka laajasti suhdeperusteisuus toteutuu sosiaalityössä. Arvelen, että sosiaaliohjaajan ja perhetyöntekijän rooleissa se toteutuu paremmin, tapamme asiakkaita huomattavan paljon tiheämmin kuin sosiaalityöntekijä.

Toivon, että työpaikassani lähdettäisiin jollain tapaa kehittämään kokemusasiantuntijoiden käyttöä asiakastyössä, eettiset seikat huomioiden. Erään haastateltavan lausahdus siitä, että kokemusasiantuntija voi olla sosiaalityöntekijää uskottavampi henkilö kertomaan päihteiden aiheuttamista haitoista on suurella todennäköisyydellä totta. Ajattelen, että lastensuojelussa on syytä miettiä erilaisia keinoja lasten, nuorten ja perheiden auttamiseksi mahdollisimman laajasti ja ennakkoluulottomasti. Olisi kiinnostavaa päästä kokeilemaan, mitä esimerkiksi Avartti tai YAD:n Street Team voisivat tuoda lastensuojelun avo- ja miksei sijais- ja jälkihuoltoonkin. Keinovalikoiman lisääntyessä vahvistuu ajatus: “mut silti ei kannata lopettaa yrittämästä”.

LÄHTEET

Aalto, M., Alho, H & Niemelä, S. (toim.) 2018. Huume- ja lääkeriippuvuudet. Helsinki: Duodecim.

A-klinikkasäätiö s.a. Päihdelinkki. Kannabis. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://paihdelinkki.fi/fi/tietopankki/pikatieto/kannabis> [viitattu 3.4.2022].

Aluehallintovirasto. 2020. Peruspalveluiden arvioinnin avulla tuetaan palvelujen yhdenvertaista toteutumista maan eri osissa. Vuotta 2019 koskeva arviointi. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.patio.fi/web/pepa-2019-valtakunnallinen/johtopaatokset4> [viitattu 29.10.2022].

EMCDDA 2022. Wastewater analysis and drugs - a European multi-city study. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. WWW-dokumentti. Päivitetty 3/2022. Saatavissa: https://www.emcdda.europa.eu/publications/html/pods/waste-water-analysis_en [viitattu 23.10.2022].

Gunnar, T. 2022. Yksikönpällikkö. Sähköpostiviesti 21.11.2022. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos/oikeuskemiyksikkö.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. painos. Helsinki: Tammi.

Hämäläinen, V-P. 2021. Huumekokeilut ovat teineillä lähes yhtä yleisiä kuin säännöllinen juopottelu. Yle. WWW-dokumentti. Päivitetty 17.9.2021. Saatavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-12099946> [viitattu 3.4.2022].

Juhila, K. s.a. Teemoittelu. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/teemoittelu/> [viitattu 26.2.2022].

Kaijanen, M., Liukkonen, J., Nokireki, K. & Westlund, O. 2022. Nuorten osallisuus ja kokemusasiantuntijuus lastensuojelussa ennen, nyt ja tulevaisuudessa. UP2US-hankkeen loppuraportti. Pesäpuu ry. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://pesapuu.fi/wp-content/uploads/2022/02/Nuorten-osallisuus-ja-kokemusasantuntijuus-ennen-nyt-ja-tulevaisuudessa-raportti-verkkoversio.pdf.pdf> [viitattu 29.10.2022].

Kallio, E. 2022. Lastensuojelun yleisperehdytys. Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymä PHHYKY. PowerPoint-esitys. Intranet.

Karjalainen, K., Hakkarainen, P. & Salasuo M. 2019. Suomalaisten huumeiden käyttö ja huumeasenteet 2018. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Tilastoraportti 2/2019. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201902256119> [viitattu 23.10.2022].

Karjalainen, K. 2020. Huumeiden käyttö ja kokeilu väestökyselyissä. Teoksessa Rönkä S. & Markkula, J. (toim.) Huumetilanne Suomessa 2020. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 13/2020, 19–26. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-576-6> [viitattu 27.2.2022].

Kerkelä, L. 2019. Ennätysellisen laaja jätevesitutkimus paljastaa, miten yleistä huumeidenkäyttö on 23 suomalaisessa kaupungissa. *Helsingin sanomat*. Verkko-lehti. Päivitetty 14.3.2019. Saatavissa: <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000006034553.html> [viitattu 23.10.2022].

Keränen, E., Romo, L., Tiensivu, P. & Tikka, E. 2022. Systeeminen lastensuojelu Päijät-Hämeessä. Youtube. Videoleike. Julkaistu 9/2022. Saatavissa: <https://www.youtube.com/watch?v=TMxclHX53Is> [viitattu 29.10.2022].

Kotovirta, E., Markkula, J., Pajula, M., Paavola, M., Honkanen, R. & Tuominen, I. 2021. Päihde- ja riippuvuusstrategia. Yhteiset suuntaviivat vuoteen 2030. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2021:17. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-9891-9> [viitattu 24.10.2022].

Kuntaliitto. 2018. Lastensuojelun 2017 kuntakyselyn tuloksia. Raportti. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/Lastensuojelun%20kuntakyselyn%20keskeisimm%C3%A4t%20tulokset%20raportti%201022018_LIITE.pdf [viitattu 29.10.2022].

Laajasalo, T. 2022. Kenestä kasvaa rikollinen? *Helsingin sanomat*. Verkko-lehti. Päivitetty 6.11.2022. Saatavissa: <https://www.hs.fi/kuukausiliite/art-2000009175531.html> [viitattu 18.11.2022].

Lahtinen, P., Männistö, L. & Raivio, M. 2017. Kohti suomalaista systeemistä lastensuojelun toimintamallia. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 7/2017. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-827-2> [viitattu 27.10.2022].

Laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä 1.12.2015/523.

Markkula, J., Rapeli, S., Kemppainen, J. & Kotovirta, E. 2021. Ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelma. Väliarviointi ja tehostettavat toimet vuoteen 2025. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2021:13. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-9887-2> [viitattu 22.4.2022].

Markkula, J. & Viskari, I. 2020. Ehkäisevää päihdetyötä tukeva lainsäädäntö- ja ohjelmaperusta Suomessa. Teoksessa Rönkä, S. & Markkula, J. (toim.) Huumetilanne Suomessa 2020. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 46–48.

Mäntynen, A., Arkkukangas-Htoo, D. & Sey, M. 2020. Nuorten kokemuksia huumeiden käytön lopettamisesta tukevista tekijöistä. Centria ammattikorkeakoulu. Sairaanhoidtaja (AMK). Opinnäytetyö. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-202101131236> [viitattu 20.11.2022].

Nuortenlinkki. 2018. Aikuistuminen ja päihteet -nuorten kysely 2018. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://nuortenlinkki.fi/info/aikuistuminen-ja-paihteet-nuorten-kysely-2018> [viitattu 10.10.2022].

Olenius, A. Lastensuojelun johtava sosiaalityöntekijä. Keskustelu 27.10.2022. Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymä PHHYKY.

Partanen, A., Holmberg, J., Inkinen, M., Kurki, M. & Salo-Chydenius, S. 2015. Päihdehoitotyö. Helsinki: Sanoma Pro.

Perustuslaki 11.6.1999/731

Päijät-Sote. s.a. Perhe- ja sosiaalipalvelut. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://paijat-sote.fi/yhtyma/toimialat/perhe-ja-sosiaalipalvelut/> [viitattu 19.2.2022].

Päijät-Sote. s.s. Päijät-Sote – Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveyspalvelut. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://paijat-sote.fi/yhtyma/> [viitattu 19.2.2022].

Päihdehuoltolaki 17.1.1986/41

Raitasalo, K. & Härkönen, J. 2019. Nuorten päihteiden käyttö ja rahapelaaminen - ESPAD-tutkimus. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tilastoraportti 40/2019. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019110737026> [viitattu 10.10.2022].

Sillanaukee, P., Seppä, K. & Kiianmaa, K. 1996. Strategiat alkoholihaittojen hallitsemiseksi. *Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim* 20. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.duodecimlehti.fi/duo60402> [viitattu 3.4.2022].

Simonen, J. 2007. Nuorten juomisen sosiaalisuuden lajit. Teoksessa Tigerstedt, C. (toim.) Nuoret ja alkoholi. Helsinki: Alkoholi- ja huumetutkijainseura & Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 33–58. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/nuoretjaalkoholi.pdf> [viitattu 27.2.2022].

Soikkeli, M. & Warsell, L. (toim.) 2013. Laatutähteä kiertämässä Ehkäisevän päihdetyön laatukäsikirja. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

STM. s.a. Päihdetyön lainsäädäntö. Sosiaali- ja terveysministeriö. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://stm.fi/lainsaadanto/paihdetyo> [viitattu 16.10.2022].

STM. 2002. Päihdepalvelujen laatusuosituksat. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2002:3. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, Suomen kuntaliitto. WWW-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201309236197> [viitattu 22.10.2022].

STM. 2015. Ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelma. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2015:19. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3746-8> [viitattu 22.4.2022].

THL. 2021. Kouluterveyskysely. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. WWW-dokumentti. Päivitetty 4.10.2021. Saatavissa: https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/ktk/ktk1/summary_aluevertailu2 [viitattu 27.2.2022].

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. 5. uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Vanjusov, H. 2022. Saatavilla, mutta ei saavutettavissa? Sosiaaioikeudellinen tutkimus päihdepalveluihin pääsystä. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja kauppätieteiden tiedekunta. Väitöskirja. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies 281. WWW-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-4625-6> [viitattu 18.11.2022].

World Drug Report 2020. United Nations Office on Drugs and crime UNODC. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://wdr.unodc.org/wdr2020/en/exsum.html> [viitattu 27.2.2022].

HAASTATTELUKYSYMUKSET

1. Mitä nuorten päihteiden käyttö ja oma työnkuva tuovat mieleen?
2. Mitä päihteitä nuoret käyttävät ja mihin puututaan?
3. Kouluterveyskyselyn mukaan 8. ja 9. luokkalaisten kannabiskokeilut ja kannabiksen käyttö ovat lisääntyneet. Näkyykö lisääntynyt käyttö lastensuojelussa ja jos näkyy, miten?
4. Mitkä ovat lasta suojaavia ja mitkä riskitekijöitä? Miten poistaa riskitekijöitä ja lisätä suojaavia?
5. Miten nuoria kannattaa lähestyä päihdeasioissa? Kertovatko nuoret kannabiksen käytöstä ja syistä miksi käyttävät? Miten nuoret suhtautuvat puuttumiseen?
6. Ymmärtävätkö nuoret käyttöön liittyviä riskejä? Uskovatko edes, että niitä on?
7. Millaisia keinoja on käytössä? Mitä toivoisit lisää? (esim. yhteistyö, lainsäädäntö jne.)
8. Mitkä keinot ja menetelmät on koettu toimiviksi (ainakin joidenkin kohdalla)?
9. Pystytkö työntekijänä vaikuttamaan nuorten asenteisiin? Jos nuori ei lopeta käyttöä, löytyykö työntekijä - nuori suhteelle muita merkityksiä?
10. Miten nuorten vanhemmat suhtautuvat nuoren päihteiden käyttöön? Mikä on vanhempien rooli auttamisessa?
11. Mitä kannabiksen laillistaminen tai dekriminialisointi toisi lastensuojeluun?
12. Millaisena näet tulevaisuuden päihteitä käyttävien nuorten auttamisessa?